

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Erika Bebutová

**Otakar Matoušek a jeho působení
v Československém rozhlase**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Erika Bebutová**

Vedoucí práce: **PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

BEBUTOVÁ, Erika. *Otakar Matoušek a jeho působení v Československém rozhlasu*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 61 s. Vedoucí práce PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce *Otakar Matoušek a jeho působení v Československém rozhlasu* pojednává o životních peripetiích jednoho z uznávaných českých přírodovědců Otakara Matouška. Přestože převážnou část svého profesního života zasvětil Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, tak v průběhu třicátých let a na konci druhé světové války významným způsobem zasáhl do československého rozhlasového vysílání.

Když se mu po návratu z USA uzavřela cesta pokračovat v postupu na univerzitu, přešel na místo přednáškového referenta do Radiojournalu. Po dobu svého zdejšího působení se mu podařilo povznést přednáškovou tvorbu na vysokou úroveň, využil svých kontaktů s předními osobnostmi ze světa vědy a kultury a zkušeností ze zahraničí. Nové nápady a podněty přispěly k dynamickému rozvoji přednáškového odboru a k popularizaci odborných témat.

I když během druhé světové války musel Otakar Matoušek z rozhlasu odejít mimo Prahu, hned v květnu 1945 se vrátil, aby se z pověření České národní rady ujal prozatímního vedení rozhlasu. Po svém krátkém působení ve funkci generálního ředitele mohl konečně jako řádný profesor odejít zpět na milovanou univerzitu.

I když se nejednou v životě octl na nejvyšším postu, tak se vždy vyznačoval důslednou apolitičností. Vedle rozhlasu Otakar Matoušek propojil svou znalost přírodních věd a žurnalistiky ještě v redakci odborného časopisu Vesmír.

Annotation

The thesis *Otakar Matoušek and his activities in Czechoslovak broadcasting* deals with the life peripetia of one of the reputable Czech naturalists Otakar Matoušek. Although he gave major part of his professional life to the Faculty of Science of Charles University, during the thirties and at the end of the Second World War he significantly intervened in the Czechoslovak broadcasting.

When he lost the opportunity to continue in his professional advancement at the university after his homecoming from the USA, he moved to position of lecture presenter to Radiojournal. During his local activities he sublimated the lecture production to high level, he took advantage of his contacts with the prominent personalities in the world of science and culture and of his foreign experience. The new ideas and stimulants contributed to progress of the lecture section and to popularization of the special and scientific topics.

During the Second World War Otakar Matoušek had to leave the broadcasting and go away from Prague but in May 1945 he came back and by deputy of Czech National Council he took charge of the leadership administration of broadcasting. After a short time, when Matoušek held a position of director general of broadcasting, he could go back to university as a regular professor.

Although he was many a time on the highest grades, he was always rigorously apolitical. He could combine his knowledge of natural science and journalism also in the redaction of scientific journal called Vesmír.

Klíčová slova

Otakar Matoušek, Radiojournal, rozhlasové přednáška, rozhlas, přírodní vědy, druhá světová válka, časopis Vesmír

Keywords

Otakar Matoušek, Radiojournal, broadcasting lecture, broadcasting, natural science, the Second World War, scientific journal Vesmír

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 95 202 znaků s mezerami, tj. přibližně 52 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20. 5. 2009

Erika Bebutová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Jakubu Končelíkovi, Ph.D., za jeho rady, odbornou pomoc a vstřícný přístup.

Obsah

1. ÚVOD	8
1.1 DISKUSE TEZÍ	9
1.2 ÚVOD DO METODY A LITERATURY	10
2. STRUČNÝ DĚJINNÝ KONTEXT	11
3. PŘEDNÁŠKY A RADIOJOURNAL DO PŘÍCHODU OTAKARA MATOUŠKA	13
4. ŽIVOTOPISNÁ STUDIE OTAKARA MATOUŠKA	15
4.1 OD NAROZENÍ PO NÁSTUP DO ROZHLASU	15
4.2 PŘEDNÁŠKOVÝ ODBOR	20
4.3 OD MNICHOVSKÉ KRIZE PO JMENOVÁNÍ DO FUNKCE PROZATÍMNÍHO ŘEDITELE ROZHLASU.....	33
4.4 OTAKAR MATOUŠEK – PRVNÍ POVÁLEČNÝ ŘEDITEL ROZHLASU.....	38
4.5 ODCHOD ZA POSLÁNÍM – VĚDECKÁ ČINNOST	42
4.5.1 <i>Zpět na univerzitě</i>	42
4.5.2 <i>Časopis Vesmír</i>	47
5. ZÁVĚR	50
6. RESUMÉ	52
7. SUMMARY	53
8. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	54
9. SEZNAM PŘÍLOH	56
10. PŘÍLOHY	57

1. ÚVOD

Historie rozhlasového vysílání na našem území skrývá velké množství zajímavých okamžiků, v jejichž pozadí stojí nespočet cílevědomých ať už více, či méně kvalifikovaných pracovníků. Známymi hlasateli počínaje, anonymními technickými pomocníky konče. Bylo toho mnoho napsáno o předních osobnostech, které se v průběhu vývoje rozhlasu proslavily – ať už svými hrdinskými činy během vypjatých politických událostí, nebo třeba vynálezem dokonalejšího způsobu přenosu radiových vln. Přesto se mi podařilo najít někoho, kdo není všeobecně známý, ale jeho činnost a zásluhy si pozornost zcela jistě zaslouží.

Vydala jsem se po životních stopách přírodovědce Otakara Matouška. I když on sám nikdy neplánoval, že by se nějakým způsobem zapojil do oboru žurnalistiky, snad kromě své spolupráce s odbornými časopisy, a už od útlého mládí byl rozhodnutý zasvětit svou budoucí kariéru studiu přírodních věd, shodou okolností a vlivem dobových událostí se nakonec jeho cesta na počátku třicátých let minulého století nečekaně zkrížila s Radiojournalem. V době hospodářské krize tak našel v rozhlase obživu jako přednáškový referent. Veškeré své zkušenosti, kontakty a vědomosti zde mohl využít a přednáškové oddělení nadále rozvíjet ku prospěchu popularizace vědy.

Po složitých peripetiích během válečných let připravily poslední dny druhé světové války a první týdny po osvobození pro Otakara Matouška zcela novou roli, když ho Česká národní rada pověřila dočasným vedením rozhlasu. I když bylo jeho funkční období nejkratší, pouze o Otakaru Matouškovi můžeme mluvit jako o prvním poválečném rozhlasovém řediteli. I po svém návratu na univerzitu se nadále vyznačoval důraznou apolitičností, neskrýval svůj zájem o spolupráci s mladými lidmi, nakonec se v době totality kvůli plnění vlastních zásad musel dočasně vzdát veřejného života.

Už při počátečním mapování materiálu o Otakaru Matouškovi mi bylo jasné, že po dalším a dalším rozkrývání jeho životních peripetií se zrodí téměř renesanční osobnost se širokým záběrem. Jelikož dosud nikdo nezpracoval jeho kompletní životopis, bylo moje pátrání o to zajímavější. Přes velké množství archivních materiálů, literatury a kontaktů jsem nakonec uspořádala své poznatky, jejichž prostřednictvím se mi doufám podařilo představit Otakara Matouška nejen po formální, pracovní stránce jako vzdělaného odborníka a vedoucího pracovníka, ale i po stránce osobní jako pokrokového člověka s vřelým vztahem ke svému okolí.

1.1 DISKUSE TEZÍ

Bakalářská práce *Otakar Matoušek a jeho působení v Československém rozhlase* vychází z předložené teze. Zvolené chronologické řazení životopisné studie v podstatě ani neumožňuje výrazné odbočení od předem stanovené struktury. Jednoznačným cílem práce bylo představit osobnost přírodovědce Otakara Matouška s důrazem na jeho činnost pro rozhlasové vysílání.

Protože se život Otakara Matouška vázal téměř k celému 20. st. a vylíčit, byť jen stručně, veškeré historické pozadí této doby by samo o sobě vystačilo na samostatnou diplomovou práci, rozhodla jsem se shrnout nejdůležitější etapy dějin Československa pouze od dob jeho vzniku po komunistický převrat v roce 1948, které z pohledu soudobého čtenáře považuji za nejproblematictější.

V průběhu následné analýzy pramenného materiálu se navíc jako důležitá etapa Matouškova života se vztahem k žurnalistice ukázala jeho práce pro redakci vědeckého časopisu *Vesmír*, které jsem proto věnovala samostatnou podkapitolu. Pro lepší srozumitelnost jsem se tu rozhodla pro narušení chronologického postupu a Matouškův poválečný osud je v kapitole *Odchod za posláním – vědecká činnost* tematicky rozdělen na jeho činnost na Karlově univerzitě a v redakci *Vesmíru*.

Jako podklady posloužily převážně v tezi zmíněné archiválie s výjimkou materiálu z Archivu Akademie věd České republiky, kde nakonec dosud neuspořádaný fond Otakara Matouška nebyl zpřístupněn k nahlédnutí s ohledem na citlivou povahu zdejších informací (př. zdravotní dokumentace apod.). V tezi naopak nejsou zmíněné dokumenty, které mi dal až při osobní návštěvě k dispozici redaktor *Vesmíru* Mgr. Ivan Boháček, a to poslední, nezveřejněné číslo zmíněného časopisu a další Matouškovy osobní zápisy týkající se jeho vedení redakce.

1.2 ÚVOD DO METODY A LITERATURY

Jelikož součástí životopisné studie nebyl žádný mnou prováděný výzkum, podrobila jsem získané materiály standardním metodám historické práce – sběr, utřídění, analýza a interpretace pramenného materiálu a jeho následné doplnění a konfrontace s literaturou vztahující se k historii rozhlasového vysílání a vzpomínkám některých rozhlasových pracovníků.

Pasáže věnující se čistě osobnímu životu Otakara Matouška nebo jeho působení na univerzitě většinou vycházejí z dat a dokumentů z jeho osobního spisu, který je součástí fondů Archivu Univerzity Karlovy. Naopak v části věnované přednáškovému odboru pod Matouškovým vedením jsem vybrala a uspořádala fakta z příslušné literatury a doplnila je citovanými Matouškovými postřehy a konkrétnějšími vysvětleními.

Naproti tomu kapitola o tom, co Otakara Matouška potkalo v průběhu válečných let, kdy po nuceném odchodu z rozhlasu pracoval v chotěbořické továrně na sociálním odboru a poté se vrátil do Prahy připravený řídit rozhlasové revoluční vysílání, celá odkazuje na jeho osobní vzpomínky, které vylíčil po desítkách let v rozhlasovém pořadu *A léta běží, vážení!*.

K nástinu Otakara Matouška jako člověka místy posloužily citace pamětníků. Manželé Vaňkovi při našem rozhovoru jako posluchači jeho přednášek na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity zavzpomínali na bývalého vysokoškolského profesora a ing. Vladimír Tuscher jako blízký přítel rodiny Matouškových mi přiblížil zejména jeho privátní rodinný život.

2. STRUČNÝ DĚJINNÝ KONTEXT

Česká společnost dosáhla na přelomu 19. a 20. století v rámci Rakouska-Uherska rysů moderního národního a občanského uspořádání. Národní rozvoj a prosperita ovšem dlouhodobě narážely na zastaralé principy habsburské monarchie. Když roku 1914 spáchali bosensko-srbští studenti v Sarajevu atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, nejen že ukončili veškeré vyhlídky na možné demokratizující změny, ale navíc tím zavdali podnět pro vypuknutí první světové války, která následné čtyři roky sužovala svět.

Protože v důsledku války zanikly čtyři monarchistické říše (ruská, habsburská, německá, turecká), nastalo v roce 1918 nové uspořádání Evropy, k němuž mělo dojít na základě výsledků mírových jednání na zámku ve Versailles u Paříže. Situace, kdy už se zdál být proces rozpadu Rakouska-Uherska nezvratitelný, využil československý odboj. Jeho vůdce Tomáš Garrigue Masaryk 18. října 1918 ve Washingtonské deklaraci vyhlásil jménem československé vlády v zahraničí vznik nezávislého Československa jako demokratické republiky. Sám se poté stal prvním československým prezidentem a úřadu předsedy první republikové vlády se ujal Karel Kramář. Meziválečné Československo orientovalo svou zahraniční politiku směrem k Francii, kterou považovalo za hlavního aktéra zaručujícího dodržení podmínek versailleského míru z roku 1919. Československo se jako jediné z nástupnických států vyznačovalo velmi vyspělou průmyslovou základnou. Významnou prosperitu ovšem v 2. pol. 20. let stejně jako v ostatních zemích oslabila přicházející celosvětová hospodářská krize v letech 1929-1933.

V důsledku krize došlo v mnoha zemích ke zhroucení demokratického a ekonomického systému. Neuspokojivé sociální životní podmínky se staly živnou půdou pro rozmach extremistických politických stran. V Německu proto boj o moc vyhrála nacionálně socialistická NSDAP vedená Adolfem Hitlerem a nakonec totalitní uspořádání společnosti převládlo i jiných státech s autoritativními režimy. Politický vývoj v Německu značně ovlivňoval smýšlení německé menšiny v pohraničních oblastech Československa, které nakonec vyústilo v založení antidemokratické Sudetoněmecké strany vedené Konradem Henleinem. V roce 1935 navíc už těžce nemocný prezident Tomáš Garrigue Masaryk oznámil své odstoupení a jako svého nástupce vládě navrhl ministra zahraničí Edvarda Beneše.

Blížila se druhá světová válka. V souvislosti s Československem Adolf Hitler plánoval jeho obsazení a začlenění do Německé říše. V září 1938 vrcholí československá krize v mezinárodních vztazích. Výsledkem jednání z 29. a 30. září 1939 mezi zástupci Velké Británie, Francie, Itálie a Německa byla tzv. mnichovská dohoda, která bez vědomí československých politických činitelů stanovila, že ČSR odstoupí Německu značnou část svého pohraničí. 16. března 1939 došlo k vyhlášení protektorátu Čechy a Morava, který sice byl formálně autonomní, v čele protektorátní správy stanul prezident Emil Hácha a vystřídali se čtyři premiéři – Rudolf Beran, Alois Eliáš, Jaroslav Krejčí a Richard Bienert, ale ve skutečnosti musely všechna rozhodnutí posvětit říšské úřady. V průběhu okupace se projevovaly snahy odbojového hnutí, které vyvrcholily atentátem na říšského protektora Reinharda Heydricha v roce 1942. Hlavní centrum československého exilu se přesunulo do Londýna.

Definitivní konec války pro Československou republiku nastal v květnu 1945. Poválečná orientace směřovala na Sovětský svaz. Nové politické uspořádání se odvíjelo od Košického vládního programu, který položil základy tzv. lidově demokratickému režimu. V roce 1946 se konaly parlamentní volby, v nichž 40 % hlasů získala Komunistická strana Československa. Vliv komunistů nadále sílil, až v roce 1948 došlo ke komunistickému převratu. 20. února podalo dvanáct ministrů tří nekomunistických vládních stran demisi, kterou prezident Edvard Beneš pod systematickým nátlakem nakonec přijal. V Československu postupně došlo k nastolení totalitní moci – systému vlády jedné strany, která na příštích čtyřicet let se všemi svými důsledky formovala novodobé dějiny naší republiky.

3. PŘEDNÁŠKY A RADIOJOURNAL DO PŘÍCHODU OTAKARA MATOUŠKA

18. května 1923 ve 20. 15 bylo v Československu soukromou společností Radiojournal zahájeno pravidelné rozhlasové vysílání. Už od samého začátku stanovil jeden z jeho tří zakladatelů Miloš Čtrnáctý programovou koncepci podřízenou zejména osvětě a výchově národa. Oblast mluveného slova se v té době soustředila na zpravodajství, pohádky pro děti, recitace a občasné přednášky.

První z přednášek „měly sloužit především propagaci našeho státu v zahraničí, a tak vlastně vznikl jakýsi zárodek zahraničního vysílání. A protože v roce 1924 ještě nebyla ustanovena [Mezinárodní rozhlasová unie], rozhodli se pracovníci rozhlasu vysílat přednášky v esperantu.“¹ Od května 1924 se pak stávají řádnou součástí programu i přednášky určené českému posluchači. V první z nich se Otakar Šourek věnoval památce skladatele Antonína Dvořáka u příležitosti 20. výročí jeho úmrtí. Postupem času došlo k jednoznačné diferenciaci přednášejících na ty, kteří svůj projev dokážou a chtějí přizpůsobit požadavkům přenosové techniky, a na ty, kteří nikoli. „Ti, kteří pochopili, začali hledat nové tóny a jinak zpracovávali text, protože rozhlasový čas vyžadoval přesnější formulace, stručnější vyjadřování, zajímavější přednes.“² Když se rozhlas 2. prosince 1924 po několikerém stěhování usadil v pronajatém ateliéru Poštovní nákupny na Vinohradech, rozšířil se rozhlasový program na celý den a přednášky v něm našly své pevné místo.

Na jaře roku 1925 vstupuje do rozhlasové společnosti jako hlavní aktér stát s 51 % podílů. Nově reorganizovaný rozhlas si předsevzal obtížný úkol – pozdvihnout úroveň posluchačů, a svému záměru uzpůsobil i program. Přehršel vážné hudby a náročných témat ovšem narazily na odpor u většiny abonentů, kteří prosazovali více prostoru pro lehkou zábavu.

Přelom 20. a 30. let znamená pro rozhlasové vysílání konec éry experimentů a pokusů. Jak popisuje Anna Patzaková-Jandová, „získává rozhlas platné místo v oblasti myšlenkového i uměleckého proudění doby a stává se nástrojem vývojových sil. Zasahuje i do odborné práce vědecké a umělecké, získává kulturní zrovnoprávnění ve

¹ PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 1993. s. 28.

² KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky. Díl I.: od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. s. 24.

veřejném životě.“³ S tím souvisí požadavek a nutnost zpestřující změny programu a přijetí nových, kvalifikovaných posil. Na rozdíl od 20. let, kdy veškeré rozhodování o vysílání programu leželo na bedrech jediného muže, redaktora Miloše Čtrnáctého, se po jeho rezignaci v roce 1927 z programového ústředí začaly odštěpovat jednotlivé specializované složky. Oddělilo se hudební oddělení v čele s Jaroslavem Krupkou. Literárně-slovesného programu se ujal Miloš Kareš, pod jehož dozor tak patřila celá oblast mluveného slova, formálně včetně zpráv, a teprve časem se jeho post omezil na uměleckou tvorbu. Postupně od roku 1926 vznikaly tzv. odborné rozhlasy, které fungovaly jako externě připravované hlídky mimo vnitřní rozhlasovou hierarchii Radiojournalu a v rámci svého programu pohlcovaly značnou část vzdělávací a přednáškové látky spadající pod všeobecně orientovaný slovesný odbor.

Přednášková tvorba v této době zaznamenala slibný vývoj, který se vyznačoval zejména tematickou různorodostí. Velkou oblibu si u veřejnosti získaly zařazované přednášky zdravotnické, technické, přírodovědné, přednášky k různým výročím. Rozhlas zavedl nové relace, např. tělovýchovné pořady nebo jazykový kurz francouzštiny. Miloš Kareš, nový šéf slovesného odboru, kolem sebe postupem času shromáždil skupinu velmi dobrých přednášečů, kteří si již velmi dobře uvědomovali, jakými specifiky se vyznačuje přednáška rozhlasová oproti přednášce vedené v otevřeném sále před větším publikem.⁴ Později slovesný odbor začal organizovat cizojazyčné přednášky, jejichž hlavním cílem byla propagace Československa v zahraničí – politika, věda, umění, kulturní památky atd.

³ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 376.

⁴ více v KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky. Díl I.: od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. 226 s.

4. ŽIVOTOPISNÁ STUDIE OTAKARA MATOUŠKA

4.1 OD NAROZENÍ PO PŘÍCHOD DO ROZHLASU

Otakar Matoušek se narodil 4. ledna 1899 v Praze ve skromných poměrech úřednické rodiny. „Moji předkové byli chalupníci, z otcovy strany na Mladovožicku, z matčiny v okolí Živohoště a na Sedlčansku,“⁵ popisuje v deníku svůj původ, kde zároveň poukazuje na to, že po matce zdědil sečtělou a IQ, zatímco otci vděčí za praktické schopnosti, jako jsou smysl pro organizaci a systematickosti. V dospělosti se u Otakara Matouška projevila spíše náklonnost k hlavě rodiny. Ze zápisu v jeho deníku lze vyčíst velkou úctu a obdiv k otcově odhodlanosti, pracovitosti a houževnatosti: „Z odstupe mi imponuje tatínek. Ve třinácti zcela osiřel, dochodil měšťanku a pak ho poslali, jak bylo na Táborsku dost časté, do Vídně učit se řemeslu. Neuměl ani slova německy, ale vypracoval se tvrdě, v patnácti letech brali do sanity, přihlásil se a zůstal, dokud nemohl přejít do civilu jako nejmenší úředníček do Finanční prokuratury v Praze. Zorganizoval lístkovou kartotéku – to bylo nezvyklé – a uplatňoval se mnoho tím, že uměl perfektně německy. Právníci museli psát německy a jejich němčina byla chabá. Stal se neocenitelným. Když přišel rok 1918, zakládaly se nové úřady, mezi nimi Státní úřad statistický, a právníci si otce vymohli jako organizátora, vrchního ředitele.“⁶

Jako žák obecné školy v Bubenči získal Otakar Matoušek pět tříd všeobecného vzdělání, když poté roku 1910 nastoupil na reálné gymnázium v Truhlářské ulici na Praze 2, kde absolvoval osm tříd. Maturoval v období, kdy Evropu sužovaly útrapy první světové války, v roce 1917.⁷ Už jako malého chlapce ho kromě skautingu zaujaly přírodní vědy: „Prof. Guth mi dal Flammarionovu *Astronomii*, kterou přeložil. Byla skvělá, i když mne svedla do poutavých frází. Začal kurs několika zájemců, ohlášený v *Národní politice*, byl jsem mezi nimi daleko nejmladší, nedospělý. Duší byl ing. Štych. Byl to předzačátek Astronomické společnosti. Musím se zmínit o jednom hříchu: skauti přece potřebovali znát hvězdy, a tak jsem ještě na gymnáziu napsal populární astronomii *Tajemství nebes*. To se ví, nabitou větami plnými pubertálního nadšení.

⁵ BUDIL, Ivo. Prof. RNDr. Otakar Matoušek. *Vesmír* [online]. 1994, roč. 73, č. 3. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/3165>>.

⁶ BUDIL, Ivo. Prof. RNDr. Otakar Matoušek. *Vesmír* [online]. 1994, roč. 73, č. 3. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/3165>>.

⁷ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

Vlivem Štychovým jsem ji dal do tisku jako přílohu týdeníku *Mladý socialista*, kde byl vzácný člověk, redaktor Bouček, plný pochopení pro mladé lidi. A ze sazby vyšla pak i jako knížka, ač se do maturity nic publikovat nesmělo,⁸ popisuje ve svém deníku mladistvé nadšení, které ovšem nakonec ovlivnilo celou jeho budoucí profesní dráhu a kariéru. Ačkoliv se rozhodoval mezi několika vysokoškolskými studijními obory, tak nad medicínou, filozofií a pedagogikou zvítězila již zmíněná přírodovědná specializace.

Po úspěšném složení maturitní zkoušky nastoupil v tomtéž roce na tehdy ještě Filozofickou fakultu Karlovy univerzity, protože přírodovědecká fakulta v té době nefungovala jako samostatná instituce. Pod hlavičkou Karlovy univerzity „byla vytvořena v roce 1920, v době, kdy již bylo zcela zřejmé, že již dále nelze vyučovat přírodním vědám na Fakultách filosofie a medicíny. Ohromný rozvoj přírodních věd a jejich diferenciaci do řady specializovaných oborů, které započaly v devatenáctém století, a rychle rostoucí význam přírodních věd pro život lidstva si vynutily zřízení samostatných institucí pro vzdělávání a výzkum v přírodních vědách.“⁹

Ještě jako studenta přírodních věd ho oslovil profesor Filip Počta, aby na fakultě přijal místo asistenta. „Po roce 1918 byla o mladé lidi neuvěřitelná nouze, na univerzitě se hledali asistenti. Vyzvali mne (a stejně Odolena Kodyma), abychom přijali, ač nehotoví, asistentury. To znamenalo i postavit se na vlastní nohy finančně. Stal jsem se asistentem u prof. Počty, geologicko-paleontologický ústav se krátce před tím nastěhoval na nový Albertov. Dostal jsem za úkol srovnat celou knihovnu, velikou, a celé rozsáhlé paleontologické sbírky. Moc jsem se naučil,¹⁰ popisuje Otakar Matoušek, jak ještě před dosažením doktorátu získal své první pracovní místo ve vědecké oblasti. Své studium na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity úspěšně ukončil již po osmi semestrech, tedy v roce 1921, kdy byl dne 24. května promován na doktora. Protože ho však stále neopustil zájem o medicínu, začal v ten samý rok hned poté ještě navštěvovat lékařskou fakultu a zároveň mu bylo umožněno navštívit pařížskou Sorbonnu. Z dalších evropských vzdělávacích institucí zavítal do Velké Británie – na Cambridge a na Oxford. Jak vyplývá z osobního spisu, který shromažďuje

⁸ BUDIL, Ivo. Prof. RNDr. Otakar Matoušek. *Vesmír* [online]. 1994, roč. 73, č. 3. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/3165>>.

⁹ <http://www.natur.cuni.cz/>.

¹⁰ BUDIL, Ivo. Prof. RNDr. Otakar Matoušek. *Vesmír* [online]. 1994, roč. 73, č. 3. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/3165>>.

veškeré materiály týkající se Matouškovy profesní činnosti na Karlově univerzitě v Praze, do zahraničí cestoval ještě několikrát. Např. o hlavních prázdninách roku 1922 podnikl studijní geologickou cestu do severního Německa a do Porýní.¹¹

Roku 1923 se zapojil do práce pro odborný vědecký časopis *Vesmír*. Po jeho obnovení profesorem Bohumilem Němcem od druhého čísla v redakci Matoušek zastával funkci redakčního sekretáře.¹² Pro Otakara Matouška je přelomový rok 1926. Po třech letech působení na pozici asistenta pro geologii a paleontologii na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity se dočkal titulu „docent“, když byl z těchto dvou oborů 15. ledna habilitován. Obrovskou změnu zaznamenal i v osobním životě, protože se 3. července oženil. O rok starší Božena Matoušková, rozená Gläsnerová, pocházela z Loun a stejně jako její manžel se pohybovala ve vědeckých kruzích.

Před narozením syna Miloše vstoupila do života Matouškových další studijní cesta, tentokrát delší a až přes oceán. Na základě doporučení profesora Aleše Hrdličky získal Matoušek na roky 1929/1930 stipendium na Teacher College na Kolumbijské univerzitě ve státě New York. Po skončení zdejšího ročního pobytu byl ještě pozván jakožto hostující profesor na universitu v Princetonu „a s ní se jako jeden ze tří pozvaných pracovníků evropských účastnil v letním semestru též výpravy, při níž měl příležitost poznat téměř všechny důležité vědecké instituce ve většině amerických států.“¹³ Shodou okolností a úřednického pochybení mohl tuto cestu absolvovat společně s manželkou. Zkušenosti a zážitky z pobytu ve Spojených státech mu později posloužily jako inspirace nejen v pedagogické sféře, ale také při práci pro rozhlas, kde se staly obsahem mnoha přednášek a vyprávění. „Dostal jsem stipendium na dva semestry v učitelské koleji Kolumbovy univerzity v New Yorku, dalo by se to srovnat s pedagogickou fakultou, ale na vysokém formátu, vždyť jsem přišel do styku s osobnostmi, jako byl Thorndike, Dewey a další. Lajdáctvím nějakého úřadu se stalo, že několik dní před odjezdem napsal Hrdlička, že tam nemohou vyřízení vůbec najít. Došlo na špatné svědomí, ministerstvo zřejmě stipendia rozdalo, a tak se narychlo utrhla z nějakého polovička, velmi chabá, a na tu já vyjel s manželkou,“¹⁴ líčí v deníku

¹¹ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

¹² Z archivních materiálů redakce časopisu *Vesmír* (získáno při osobní návštěvě u Mgr. Ivana Boháčka).

¹³ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

¹⁴ BUDIL, Ivo. Prof. RNDr. Otakar Matoušek. *Vesmír* [online]. 1994, roč. 73, č. 3. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/3165>>.

okolnosti svého odjezdu. I když pobyt v Americe popisuje jako „nejhodnotnější dobu svého života“, jedním dechem ho charakterizuje i jako „nejtvrdší“: „Byl to rok nejvyšší bídy, pokud nás nepozvali na večeri přátelé z Kolumbovy univerzity. Někdy jsme kupovali 10 dkg odpadového masa, k podivu řezníků, nebo jedli levné polévky jako celodenní oběd, ale tři konzervy byly tehdy za 25 centů.“¹⁵ Božena Matoušková se domů musela vrátit dříve než manžel, protože si za sebe po dobu své nepřítomnosti platila zástup na škole, kde pracovala.

Po návratu domů se Matoušek snažil maximálně využít veškeré načerpané vědomosti a zkušenosti pro inovaci zdejšího vzdělávacího systému, protože rozdíly mezi americkým a československým středním a vysokým školstvím byly v některých ohledech převeliké. S ohledem na svou specializaci se zaměřil na hodnocení vzdělání v oblasti přírodních věd. Svě nejzákladnější postřehy popsal v *Memorandu*, kde hned v úvodu zdůrazňuje další zajímavou skutečnost: „Americké metody školské nebyly dosud speciálněji sledovány žádným českým pracovníkem školeným přírodovědecky, ačkoliv při našich reformních plánech a vyspělosti americké pedagogiky je jistě na místě věnovati jim vážnou pozornost. Proto dovoluji si touto formou sdělit nejaktuálnější potřeby přírodních věd, jak vyplývají ze srovnání.“¹⁶ Detailní rozbor Matouškovy komparace by spadal spíše do bakalářské práce věnované problému tehdejší pedagogiky, přesto není od věci jmenovat za všechny alespoň jeden konkrétní případ, a to problém didaktické přípravy budoucích učitelů přírodních věd na univerzitách: „V amerických Teachers Colleges se dbá především toho, aby budoucí učitel měl nejenom věcné znalosti, nýbrž také věděl, jak je žákům podat. U nás věcné školení je mnohem dokonalejší než v Americe (příčin je několik), ale příprava pro vlastní vyučování je trapná. Přírodovědní fakulta byla osamostatněna od filosofické brzy po převratu, ale dodnes nemá možnosti poskytnout pro budoucí středoškolské profesory nežli přednášky a cvičení z dějin a teorií pedagogiky, podávaných pedagogy školenými pouze filologicky a ani v nejmenším přírodních věd vlastních obznaných.“¹⁷ Sám významný biolog a filozof Emanuel Rádl v *Referátu* o Matouškově *Memorandu* uznal, že „vyzkoušení vhodných amerických method přírodovědeckého školství, jež memorandum navrhuje, je při dnešní reformě školy jistě žádoucí, tím spíše, že právě

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

¹⁷ Tamtéž

v této stránce jsou americké školy skutečně vyspělé,¹⁸ a vyzval k jeho přijetí a následnému podporování v praxi.

Již během Matouškova stipendijního pobytu ve Spojených státech amerických byl podán návrh na jeho jmenování mimořádným profesorem. I to byl jeden z důvodů, proč se vůbec do USA vydal. Okolnosti 30. let 20. století spojené se světovou hospodářskou krizí ovšem pozastavily jmenování univerzitních profesorů, proto si i nehonorovaný asistent přírodovědecké fakulty Otakar Matoušek musel hledat obživu mimo univerzitní společnost. Svou spoluprací s fakultou ovšem ani tehdy nepřerušil.

¹⁸ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

4.2 PŘEDNÁŠKOVÝ ODBOR

Přednášková činnost Radiojournalu spadala od roku 1927 pod slovesný odbor řízený Milošem Karešem. V odborné literatuře se ovšem poukazuje na problémový fakt, že vlastní rozhlasové přednášky byly zatlačeny do ústraní na úkor přednáškové a vzdělávací činnosti v rámci odborných rozhlasů, tedy rozhlasu zemědělského, dělnického a rozhlasu pro průmysl, obchod a živnosti, které se vymezovaly jasně stanovenou cílovou skupinou posluchačů. Podle Anny Patzakové-Jandové se zkrátka těžiště přednáškového programu přesunulo na externí zdroje rozhlasové spolupráce, což mělo za následek, že vlastní rozhlasové přednášky zaujímaly pouze jednu třetinu přednáškového programu a ty většinou navíc plnily pouze funkci „informačního komentáře k hudebním programům, k jubileím, k velkým událostem veřejného života.“¹⁹

Postupem času se proto ukázalo, že v důsledku neustále se rozrůstajícího objemu přednáškové tvorby je jí třeba podřídit jednotnému vedení a kontrole. Roku 1931 proto rozhlas vyhlašuje konkurz na místo přednáškového referenta, aby převzal dohled nad oborem přednášek, který se zde začíná formovat jako samostatný útvar. Tímto momentem se na příštích několik let spojily cesty Otakara Matouška, kterého okolnosti donutily hledat obživu mimo univerzitu, a Radiojournalu, který tak do širokých řad svých pracovníků získal odbornou kvalifikovanou sílu, navíc se zahraničními zkušenostmi a kontakty. „Vrátil se v létech světové hospodářské krize z USA, obtěžkán diplomy, děkovnými dopisy amerických univerzit, na nichž přednášel, ale bez haléře v kapse a bez vyhlídek na získání profesury na Karlově univerzitě. Od přátel se dozvěděl, že v rozhlasu hledají někoho pro přednáškový odbor. Při obsazování podobných míst se dost hledělo na legitimaci některé z vládních stran a profesor Matoušek žádnou neměl, ale rozhodlo dobré jméno ve vědeckých kruzích. Vedení Radiojournalu si zřejmě uvědomilo, že nějaký neznámý nováček by těžko získal autory mezi nejlepšími odborníky vědy a umění,“²⁰ přibližuje Miloslav Pátek okolnosti, za kterých Matoušek do rozhlasu nastupoval.

¹⁹ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 444.

²⁰ PÁTEK, Miloslav. *Rozhlasáci: příběhy o začátcích rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Československý rozhlas, 1991. s. 3-4.

Stály před ním tři hlavní úkoly. Za prvé sjednotit přednáškovou rozhlasovou tvorbu, za druhé zvednout atraktivitu přednášek, a tím získat větší zájem posluchačů. Třetí úkol bychom mohli zařadit jako podmnožinu do druhého, ale pro jeho význam je nutné zmínit jej odděleně. Jelikož celková kvalita přednášky je z velké části přímo závislá na projevu a osobnosti přednášejícího, bylo zapotřebí zlepšit úroveň mluveného slova a získat pro rozhlasovou spolupráci další zasvěcené a uznávané odborníky. Nečekala ho lehká povinnost, což shrnul 19. ledna 1935 ve svém Referátu o vzdělávacím programu československého rozhlasu: „Netajil jsem se – myslím, že jsem to naznačil dosti zřetelně – netajil jsem se tím, že lidovýchovný odbor rozhlasu byl zřízen tak jako v cizině i u nás bohužel až naposled a že jej nemůžeme dnes budovati od základů, nýbrž jenom přestavovat a přistavovat. A takové opravy jsou vždy těžší než udělat novou věc.“²¹

Jeden z prvních konkrétních zásahů po nástupu Otakara Matouška k 1. březnu 1931 do systému přednášek se týkal ženské hlídky, které se výrazně dotklo slučování do vyšších oborových celků, jak popisuje Patzaková: „Přednášky určené ženám byly součástí odborných rozhlasů a měly svůj rozličný charakter. Kromě toho se pod označením ženská hlídka konaly přednášky na témata *Když srdce bolí*, *Domovy kouzla zbavené*, *Pod zorným úhlem smrti* nebo *Úsměvy*. [...] Dr. Matoušek od 9. března 1931 přemístil ženskou hlídku z hodin odpoledních na hodinu polední, později na 14,00. Hledal vhodnou dobu i odborné síly. Vystřídal proto dosavadní referentky novými. Desetiminutové relace, vsunuté do programu reprodukovávané hudby, rozdělil mezi hlavní tři pečovatelské organizace, zemědělský, dělnický rozhlas a [Masarykův lidovýchovný ústav] tak, že každé z nich přidělil jeden den, sám pak obsazoval dvě přednášky týdně. V pondělí a ve středu umisťoval rozhlas přednášeče své.“²²

Další krok se týkal výtek vůči odborným rozhlasům, které co se témat přednášek týče, podle Matouška přesahovaly rámec svého zaměření. Na činnosti odborných rozhlasů se muselo ocenit, že se pokoušely obohacovat spektrum publicistických žánrů a neustále přicházely s novou iniciativou, ale na druhou stranu tak přebíraly vlastní úkoly Radiojournalu a zasahovaly i do vysílacího schématu, které bylo určeno všeobecným zájmům všech posluchačů. Práce vedoucího přednáškového odboru

²¹ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 10767. MATOUŠEK, Otakar. *Referát o vzdělávacím programu československého rozhlasu*.

²² PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 446-447.

v souvislosti s koordinací rozhlasové přednáškové tvorby byla o to těžší, že „odborné rozhlasové byly vlastně politickými pozicemi jednotlivých politických stran a Radiojournal byl vázán smlouvami a dohodami a kromě toho byl vystaven neustálému politickému nátlaku, kdykoli vznikl dojem, že by výhody odborných rozhlasů mohly být jakkoli narušeny.“²³ Nejdále zacházel zemědělský rozhlas, proti kterému také vedoucí přednáškového oddělení konkrétně vystoupil a jednoznačně stanovil požadavek, aby do vysílání odborných rozhlasů byla zařazována pouze odborná témata: „Do rámce odborných rozhlasů buďtež zařazovány přednášky ryze odborné, nebude tedy možno v tomto rámci vysílati přednášky všeobecnějšího rázu, např. hlídky pro domácnost, přednášky cestopisné, lékařské atd., které vysílati bude Radiojournal v relaci vlastní.“²⁴ Zemědělský rozhlas se ovšem nechtěl vzdát svého vydobytého postavení, chystaným se reformám se nehodlal přizpůsobit. Jak popisuje Vladimír Kovářík, reakce na Matouškovo vyzvání byla následující: „[...] když bylo kuratorium [zemědělského rozhlasu] vyzváno, aby nezařazovalo do svého programu přednášky cestopisné, lékařské a jiné, které se objevují v dostatečném množství v normálním vysílání Radiojournalu, protestoval Rudolf Beran, tehdy předseda agrární strany, u předsedy Radiojournalu dr. Šourka a vše zůstalo při starém.“²⁵

V roce 1935 zpětně vzpomíná Otakar Matoušek, jak už tehdy ve svých začátcích u rozhlasu s nastaveným rozdělením přednáškového programu nesouhlasil: „Tenkrát obstarávalo přednášky osm redakcí²⁶ a tato roztržitost nemohla být ku prospěchu věci. Netajil jsem se také tím, bylo mou povinností to říci, že nebylo správné, když přednášek odborných rozhlasů byly v Praze plné dvě třetiny a všech ostatních přednášek, určených kruhům všem, byla jen jedna třetina.“²⁷

Přibližně rok a půl po svém příchodu vytvořil Otakar Matoušek samostatné přednáškové oddělení. V roce 1934 bylo toto oddělení dokonce povýšeno na úroveň

²³ KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky. Díl I.: od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. s. 54-55.

²⁴ JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 86.

²⁵ KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky. Díl I.: od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. s. 93.

²⁶ V době Matouškova nástupu na post přednáškového referenta se přednášková produkce dělila mezi Radiojournal, zemědělský rozhlas, dělnický rozhlas, rozhlas pro průmysl, obchod a živnost, Masarykův lidovýchovný ústav, Konfederaci duševních pracovníků, Lidovou akademii a Masarykovu akademii práce.

²⁷ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 10767. MATOUŠEK, Otakar. *Referát o vzdělávacím programu československého rozhlasu*.

dalších dvou odborů, a to hudebního řízeného Karlem Boleslavem Jirákem a slovesného pod vedením Miloše Kareše. Matouškovu práci od začátku komplikovaly nekvalitní a nevyrovnané výkony přednášečů a celkově náročná organizace přednáškové činnosti v rozhlasu. Prostřednictvím svých kontaktů mezi členy akademické obce, konexí ze zahraničí a vlastnímu uznávanému jménu, které ve vědeckém světě vzbuzovalo samo o sobě autoritu a spolehlivou záruku, se mu podařilo pro rozhlas získat opravdové osobnosti jak z oblasti vědy, tak kultury. U posluchačů tím vzbudil zájem i o obecně nepopulární vědecká témata. Neustále se však potýkal s otázkou, jak docílit nejen kvalitního, ale navíc i zajímavého výběru témat a přednášejících: „Věřte, že to není milá situace, pošle-li vám nějaká instituce přednášku třeba velmi dobrého odborníka, a ta přednáška je psaná tak nezajímavě, že víme, že ji nemůže nikdo poslouchat. A teď ji zkuste vrátit! Nemáme bohužel dosti vyspělou hlasovou kulturu a často neumíme ani dost poutavě psát. Angličan napíše přednášku řekněme *Tisíc metrů pod hladinou*, a když ji napíšeme my, musí se jmenovat přinejmenším *Význam oceánografického studia*. To přece nemusí být.“²⁸ Během své praxe ve vedení přednáškového oddělení se nejednou setkal i s protekcí: „Dochází k nám také spousta přednášek takové úrovně, že byste žasli. Nemohu pochopit, kde berou lidé odvahu psát a posílat prázdné povídačky a vymáhat všemi cestami, aby byly přijaty, třeba i pomocí přípisu nějakého mocného činitele. Věřte, že takový přípis mě nikdy nemůže přesvědčit, že přednáška je kvalitní, a kde jen trochu můžeme, sušíme takové přednášky tak dlouho, jak jen to jde. Máme na ně zvláštní rubriku, mimochodem řečeno velmi plnou.“²⁹

Pro přednášky vyráběné přímo Radiojournalem byly stanoveny pevné vysílací časy nebo se jimi vyplňovaly mezery mezi ustálenými programovými celky. Po přednášce, která trvala obvykle deset až patnáct minut, mohlo následovat dvacet až pětadvacet minut určených pro rozhovor nebo diskusi. Toto časové omezení s sebou přinášelo hned dvě spolu související nevýhody. Přednášky se nemohly věnovat dlouhodobým, záběrem širším tématům, a posluchač tak mohl snadno podlehnout mylnému dojmu, že se v podstatě jedná jen o „glosy na okraji denních událostí, poznámky k aktuálnímu zájmu,“³⁰ které nemohou tvořit kontinuální celek řízený pevně stanovenými pravidly. Tomu se Otakar Matoušek snažil předejít zavedením cyklů,

²⁸ Tamtéž

²⁹ Tamtéž

³⁰ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 584.

v nichž se rozsáhlejší téma dělilo do dílčích, konkrétnějších problémů a otázek, kterým se věnovalo několik samostatných přednášek.

V létě 1931 se vysílá první z Matouškových cyklů, a to soubor zdravotnických přednášek pod názvem *Hygienu léta*. V tomto cyklu populárně naučných lékařských přednášek se o slovo podělily kapacity tehdejší medicíny z Lékařské fakulty Karlovy univerzity: dr. Pelnář, dr. Charvát, dr. Jirásek, dr. Paroulek, dr. Vondráček, dr. Gawalowski, dr. Čančík, dr. Král.³¹ Pro další z cyklů oslovil Matoušek jako přednášeče své kolegy z Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity, aby posluchačům vyložili téma *Vznik a vývoj země, života a člověka*. Následovalo mnoho dalších tematických okruhů: *Hospodářské otázky dneška, Československo od pravěku až podnes, Co viděli naši cestovatelé, Populárně lékařské přednášky, Úvahy a živá slova, Svět v přerodu, Chirurg mluví k svému nemocnému, Pravda o Rukopisech, Co nás všechny spojuje, Zdraví našeho dítěte, O rodinném životě českých knížat a králů, Osudy starověkých diktatur a diktátorů* a další.³²

Koncem 30. let se řada zmíněných cyklů a dalších přednášek dočkala tištěné podoby. Na základě stenografického záznamu vycházely nákladem Československého rozhlasu soubory odvysílaných přednášek, za redakci a redigování odpovídal právě Otakar Matoušek. Konečný tisk zajišťovala knihtiskárna Orbis. Jako třináctý soubor v pořadí vyšla *Pravda o rukopisech* – diskuse dr. Viktorina Vojtěcha a dr. Miloše Weingarta, profesorů Karlovy university, kterou řídil Zdeněk Wirth. Úvod napsal Otakar Matoušek takto: „V poslední době se mnoho mluví o *Rukopisech*. Věřím, že rozhlas se nesmí vyhýbat otázkám dneška, ani kulturním, ani politickým, tím méně, jsou-li o nich názory různé. Proto jsme požádali pány profesory dra Vojtěcha a dra Weingarta, aby každý se svého hlediska autoritativně vysvětlil, jaké jsou názory odborníků.“³³

V nově zřízeném přednáškovém odboru v roce 1934 už se Otakar Matouškovi podařilo splnit jeho původní úkol – sjednotit všech osm dosud samostatných přednáškových redakcí. Neustále se snažil formu rozhlasových přednášek zajímavě

³¹ *Svět v přerodu: cyklus aktuálních diskusí podle stenografického záznamu, jaro 1934*/[předmluva Otakara Matouška]; s obrázky Jaroslava Lebedy. Praha: Radiojournal, 1935.

³² Tamtéž

³³ GAGAN, Jaroslav. *Dokumenty rukopisného sporu* [online]. Dostupný z WWW: <<http://kix.fsv.cvut.cz/~gagan/jag/rukopisy/dokument/radio-1.htm>>.

oživit, aby jako známý popularizátor vědy získal pro vzdělávací činnost ještě více posluchačů. Nebál se experimentovat. Do původně formálně monologického žánru se pokusil zapracovat dialogizovanou formu. Vzhledem ke společenským a politickým poměrům musel Radiojournal do druhé poloviny 30. let vstoupit s odlišnými ambicemi, než uplatňoval doposud. „Staré metody se přežily a mladí volají: Je třeba jít s mikrofonem za lidmi [...]“³⁴ Šéf přednáškového odboru o nutnosti změny dobře věděl a vzhledem ke své funkci viděl první krok v přeformování přednášek: „Nejbližší otázkou je aktualizování přednášek. Vedle přednášek vzdělávacích zařazovat přednášky o současných živých problémech, které jdou světem. To by ovšem nesměly být jen loajální promluvy, nýbrž seriózní výměna názorů povolaných osob, jako je tomu např. v anglickém rozhlase – ale dovedete si představit, kdyby se u nás mluvilo o kapitalismu a socialismu, o Rusku, o autonomii Slovenska či o kterémkoli aktuálním problému? Jsme ochotni tleskat slovům svého straníka, ale diskuse, zařazení také jeho odpůrců v rozhlase je už považováno za trestnou tendenčnost.“³⁵ Od roku 1934 se proto objevují dva nové programové typy – programová montáž (někdy nazývaná též rozhlasové pásmo), kterou poprvé představil Václav Růt pod názvem *Cestami odboje*, a cyklus diskusí na aktuální téma *Svět v přerodu*, jehož vznik inicioval sám Matoušek.³⁶

Velký úspěch mezi posluchači slavil právě tento Matouškův cyklus³⁷. Tiskem vyšel v roce 1935, obohacený doprovodnými obrázky Jaroslava Lebedy, nákladem československé rozhlasové společnosti Radiojournal v Praze. V předmluvě tištěné verze Otakar Matoušek na úvod vysvětluje: „Zažíváme dvě velké etapy změny světového řádu. Jedna byla světová válka, druhá je to, co vidíme dnes kolem sebe a co se – už tak

³⁴ KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky. Díl I.: od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. s. 102.

³⁵ Tamtéž

³⁶ JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 125.

³⁷ Cyklus se skládal z následujících přednášek (v závorce uvedena jména účastníků debaty): *Je svět v přerodu?* (J. Šusta) - *Jazyk naší generace* (J. Heller, B. Havránek, V. Ryba) – *Pro živou literaturu* (V. Nezval, J. Mahen, T. Gašpar) – *Trojí mínění o divadle* (O. Fischer, J. Kvapil, J. Träger) – *Co s filmem* (J. Reiter, K. Smrž, V. Vančura) – *Promluvíme si o moderní hudbě* (A. Hába, O. Jeremiáš, O. Šourek) – *Pokrok přírodních věd* (B. Němec, F. Nušl, F. Ulrich) – *Kam jde technika* (F. Fähnrich, V. List, B. Ženatý) – *Snahy moderního lékařství* (L. Filip, A. Jirásek, J. Pelnář) – *O tělesnou kulturu* (F. Marek, A. Očenášek, K. Weigner) – *Byt včera a dnes* (A. Heythum, R. Jelenová, J. E. Koula) – *Urbanismus* (P. Janák, K. Teige) – *Problémy sociální péče* (B. Sottner, L. Winter, P. Zenkl) – *Ženské hnutí* (M. Králová-Horáková, F. F. Plamínková, E. Rádl) – *O problémech výchovy* (B. Bydžovský, V. Příhoda, V. Patzak) – *Diskuse o náboženství* (A. Fuchs, J. L. Hromádka, B. Koutník) – *Mravní krise dneška* (J. B. Kozák, F. V. Krejčí, M. Pujmanová) – *Generace poválečných let* (P. Drtina, L. Rašín, J. Valenta).

trochu otřepaně – nazývá světová krise.³⁸ Žijeme v dobách hledání sociální spravedlnosti, hledání nového řádu, a to nejen hospodářského, nýbrž i mravního. Na to, jak se radikálně mění, nebo má, či nemá měnit svět, na to mohou být různé názory. Jedni se chtějí vrátit na staré koleje, jak jsme je znali před dávnými lety, druzí ukazují zcela odlišné směry. Úkolem rozhlasu není soudit. Jistě, i kdybychom se vrátili na staré koleje, nebude to totéž místo, kde jsme byli před lety, právě proto, že jsou to již léta a že zatím svět podle nezadržitelného zákona přírody se vyvinul, postoupil sám dále.³⁹ Cyklus *Svět v přerodu* se v mnoha ohledech vymyká a skrývá v sobě mnoho hlubších významů.

Debaty se uskutečňovaly v přímém vysílání bez doslovné předchozí písemné přípravy. Tímto způsobem se Otakar Matoušek snažil obejít cenzurní opatření týkající se kontroly psaného textu, na níž mělo ministerstvo vnitra podle klauzule ve vysílací licenci pro Radiojournal právo.⁴⁰ Na jednání mezi zástupci rozhlasu Ladislavem Šourkem, Milošem Karešem, Otakarem Matouškem a vrchním komisařem dr. Pavlíkem jako zástupcem pražského policejního ředitelství došlo 17. listopadu 1932 ke sjednání podmínek cenzurního dohledu. Lenka Čábelová shrnuje na základě *Protokolu* z tohoto jednání následující závěry: „Radiojournal se zavázal podávat informace o tématu a osobě přednášejícího současně s programovým věstníkem, nejpozději však 48 hodin před vysíláním. Policejní ředitelství pak samo určilo, které texty bude chtít předložit v úplnosti. Zároveň se Radiojournal zavázal konzultovat s policejním ředitelstvím veškeré pochybnosti ještě před zveřejněním celkového programového přehledu.“⁴¹

Od svého příchodu do rozhlasu na přednáškové oddělení musel Otakar Matoušek bojovat se způsobem, jakým přednášející svá témata prezentovali ať už po stránce obsahové, nebo přednesové. Nejdůležitějším úkolem se ukázalo přizpůsobit obsah uchu laického posluchače. Patzaková upřesňuje, co se od přednášejících řečníků očekávalo: „Požadavek naprosté srozumitelnosti slova, požadavek dokonalé výslovnosti, dokonalé artikulace, požadavek, aby se řečník vyjadřoval v jednoduchých, jasných větách bez

³⁸ více v: KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 2, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2002.

³⁹ *Svět v přerodu: cyklus aktuálních diskusí podle stenografického záznamu, jaro 1934*/[předmluva Otakara Matouška]; s obrázky Jaroslava Lebedy. Praha: Radiojournal, 1935.

⁴⁰ ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*. Praha: Karolinum, 2003. s. 56.

⁴¹Tamtéž

cizích slov a umělých obrátů, aby jeho řeč byla dokonale vybroušena.“⁴² V nově zaváděných diskusních cyklech se Matouškovi ovšem neosvědčily diskuse, které jsou od A až do Z napsány a které se mají pouze předčítat. Podle jeho mínění takové provedení může vypadat věrohodně možná v podání herců, třeba ochotníků. Jako názorný příklad uvedl scény v zemědělském rozhlase. V podání průměrného přednášejícího podle něj ovšem takový výkon působí čteně, neživě, nebo dokonce trapně.⁴³

„Dnes řešíme diskuse tak, že se tu autoři sejdou a vypracují si kostru debaty a hesla. Po stránce věcné je a musí býti diskuse vždy připravena, promyšlena, ale po stránce formální, přednesové je lepší, když se mluví alespoň z části improvizovaně. Jinak téměř vždy ztratí diskuse živost a přirozenost. Je to jistě lepší, když mluví řečník přirozeně, i když se snad někdy zakoktá, nežli když naivně čte napsanou řeč. Bohužel to znamená, že při nejlepší přípravě nelze nikdy říci předem, dopadne-li debata dobře, nebo ne,“⁴⁴ popisuje své dosavadní zkušenosti. Některé diskuse *Světa v přerodu* se proto setkaly s velkým úspěchem, jiné naopak. „Budete-li se někdy ptát, proč zařazujeme toho či onoho a proč jako jeho odpůrce jsme nezvolili někoho jiného – v tom prosíme nejvíc o vaše porozumění. Je to proto, že každý inteligentní člověk, s nímž jsem se radil, navrhoval vždy jiný výběr osob. A za druhé proto, že jsou lidé významní, kteří umějí dobře pracovat a třeba dobře psát, ale neumějí debatovat. Sami žádali, aby nebyli zařazováni do diskuse, která vyžaduje nejen věcnou kvalifikaci, nýbrž i umění mluvit, parátnost slova,“⁴⁵ žádá Matoušek posluchače o pochopení a zároveň jim srozumitelně vysvětluje kritéria výběru přednášejících. Nikdy se nebránil jakýmkoli výtkám a námitkám, které posluchači vznesli. Na základě zaslaných dopisů se ukázalo, že veřejnost s diskusemi vesměs sympatizuje, ale výjimkou nebyly ani nesouhlasné vzkazy adresované přímo některému z přednášejících.

V předchozích přednáškách šlo mimo jiné o to přiblížit vědu široké veřejnosti, zpřístupnit odborná témata průměrným posluchačům a přimět je k tomu, aby se

⁴² PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 445-446.

⁴³ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, SI: P 10767. MATOUŠEK, Otakar. *Referát o vzdělávacím programu československého rozhlasu*.

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ *Svět v přerodu: cyklus aktuálních diskusí podle stenografického záznamu, jaro 1934* [předmluva Otakara Matouška]; s obrázky Jaroslava Lebedy. Praha: Radiojournal, 1935.

nebránili vyslechnutí odborníka. V cyklu *Svět v přerodu* zašel Matoušek ještě dál. Jeho hlavním cílem bylo vychovat rozhlasové publikum k vytváření vlastních názorů, k aktivnímu přemýšlení o probírané problematice, vyvolat z jeho strany nějakou reakci. Ve svém *Referátu o vzdělávacím programu československého rozhlasu* se otevřeně hlásí k myšlence, aby se rozhlas nebál mluvit o aktuálních věcech, aby se vyvaroval plochým, nemastným neslaným frázím, ale aby při tom zapojil „nejlepší a nejzodpovědnější lidi, a to všech názorů: zprava i zleva, se shora i ze spoda.“⁴⁶ Vyzval tak k požadavku názorové a programové pestrosti a aktuálnosti ze strany rozhlasových pracovníků, která by měla vyvolat aktivní zpětnou vazbu ze strany posluchačů. Tuto ústřední myšlenku se pokusil realizovat právě v cyklu *Svět v přerodu*: „Posluchač ať si vyslechne řečníka, kterého chce, nejlépe obě strany, ale ať také připustí, aby promluvil odpůrce, ať si udělá svůj vlastní úsudek, ten mu nemůže nikdo jiný dát.“⁴⁷ Jinde podává ještě podrobnější vysvětlení svého postoje: „Svět se mění kolem nás, i když nevíme jak. Nemáme odstup. Je třeba, abychom byli připraveni a schopni v něm žít. Je třeba pozorovat a učit se samostatně myslet. A to právě chce cyklus našich diskusí. Uslyšíte, jak se dívají na dnešek naši významní lidé, a to zásadně lidé buď různých generací, nebo různých názorů. Třetí osoba, která se účastní diskuse, bude zprostředkovávat jejich rozhovor. Vaším úkolem je vyslechnout názory obou odpůrců a udělat si svůj názor vlastní. [...] Jistě mohu říci jménem debatujících, že se nevyhýbají rozumné kritice, ale na druhé straně že nechtějí ani nikomu brát jeho názor ani vnucovat svůj, ani zleva, ani zprava. Chtějí však dátí podnět, aby všichni českoslovenští lidé dobré vůle přemýšleli pozorně o dnešním světě, dobře jej pozorovali a aby každý z nás měl jasno aspoň v sobě, když není jasno kolem nás.“⁴⁸ Jednou z diskusí, kde se Otakar Matoušek ujal přímo jejího řízení, byla *Jazyk naší generace*, ve které se k tématu vyjadřoval redaktor *Naší řeči* a člen kanceláře *Slovníku jazyka českého* Jiří Haller, profesor Masarykovy univerzity v Brně a člen Pražského lingvistického kroužku Bohuslav Havránek a redaktor *Práva lidu* Vladimír Ryba.⁴⁹

⁴⁶ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 10767. MATOUŠEK, Otakar. *Referát o vzdělávacím programu československého rozhlasu*.

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ *Svět v přerodu: cyklus aktuálních diskusí podle stenografického záznamu, jaro 1934/ [předmluva Otakara Matouška]*; s obrázky Jaroslava Lebedy. Praha: Radiojournal, 1935.

⁴⁹ Tamtéž

V přednáškách, kde promlouvá sám vedoucí přednáškového odboru, se nejvíce věnoval tématům, která vyplývají z jeho odborného zaměření – přírodním vědám, zejména pak stěžejním oborům geologii a paleontologii. Jako příklad uveďme přednášku s názvem *Když v Čechách bývalo moře*⁵⁰ o tom, jak vypadalo ve starších třetihorách území dnešních Čech a Moravy, vysílanou 26. srpna 1936. Pro představu tato desetiminutová přednáška obsáhla tři strany A4 strojopisu. Jako člověk, který svůj dosavadní dospělý život spojil s Přírodovědeckou fakultou Karlovy univerzity, se ve svých přednáškách nezdědka zabýval problematikou školství a vzdělání, kde velmi často uplatňoval své zkušenosti ze studijního pobytu ve Spojených státech amerických v letech 1929/1930, při němž dokonale poznal americký vzdělávací systém. Na začátku prosince 1933 rozhlas vysílal desetiminutovou přednášku na téma *Duch a praxe amerických škol*⁵¹. Protože si z Ameriky a svých dalších studijních cest přivezl kromě pracovní inspirace i spoustu zajímavých cestovatelských zážitků, podělil se o ně velice rád s rozhlasovými posluchači, např. v přednášce *S Indiány u táborového ohně*⁵², vysílané 21. dubna 1937, nebo *Pod vodami Niagary*⁵³ z 19. června 1937.

Oddělení pod vedením Otakara Matouška se snažilo přicházet stále s iniciativou, přinášet neotřelé nápady a zajímavé inovace, aby upoutalo co možná největší pozornost posluchačů. Vedle přednášek se proto zaměřovalo i na pořady zábavně a prakticky orientovaného rázu. Co se týče nových relací, byly zavedeny dopolední přednášky o domácnosti a ženských otázkách. Ve zvláštních přednáškách určených ženám se dostávaly ke slovu známé spisovatelky, např. Marie Majerová. Velkému zájmu se těšila zejména témata, která přinášela důkazy o postupné ženské emancipaci. Do popředí vstupoval obraz ženy, která se v zaměstnání dokáže vyrovnat mužům. Vladimír Kovářík uvádí několik konkrétních příkladů: „cyklus *Naše první doktorky*, rozhovor se stewardkou a ženou, která vyhrála pardubickou steeple chase.“⁵⁴

⁵⁰ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 10220. MATOUŠEK, Otakar. *Když v Čechách bývalo moře*.

⁵¹ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 06071. MATOUŠEK, Otakar. *Duch a praxe amerických škol*.

⁵² Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 11062. MATOUŠEK, Otakar. *S Indiány u táborového ohně*.

⁵³ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 11262. MATOUŠEK, Otakar. *Pod vodami Niagary*.

⁵⁴ KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky. Díl I.: od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. s. 122.

Již v roce 1925 se uskutečnil první pokus zavést v rozhlasovém programu pravidelně několikaminutovou relaci věnovanou tělocviku, v úplném začátku vedenou tehdejším ředitelem tělovýchovného ústavu Jiřím Hojerem, která ale skončila neúspěchem. Od května 1932 obnovilo přednáškové oddělení na pražské stanici další tělovýchovný pořad nazvaný jednoduše *Ranní tělocvik*, který „získává zvláštní popularitu svým časovým umístěním a způsobem vedení. Praha otvírá jím den a volí zvlášť zábavný způsob cvičení.“⁵⁵ „Pokud se týče tělocviku, zkoušeli jsme přes šedesát přihlášených osob. Záleží nám na tom, aby vedoucí měl nejenom dobrou kvalifikaci odbornou, nýbrž i hlas vhodný pro rozhlas, zajímavost podání. A to má bohužel velmi, velmi málo kdo. Byli nám často vnucováni funkcionáři různých institucí. [...] Přirozeně je těžké se ubránit tomu, aby někdo, kdo je třeba velmi dobrý odborník, ale hlasově se neosvědčuje, se necítil odmítnutím pohoršen,“⁵⁶ popisuje Matoušek nepříjemná úskalí výběru cvičitelů. Tělocvičné relace nakonec ze začátku vedli učitelé sportu Otakar Havel a Josef Kratochvíl, později sportovkyně, plavkyně a lyžařka Běla Friedlándrová a Václav Fiala, který přispěl svými zkušenostmi o trendech ze zahraničí. Struktura ranního vysílání byla následující: „První čtvrt hodinku v 6,30 zahajuje budíček, po tělocviku následuje zábavná hudba, mluvené noviny a předpověď počasí. V 7,50 vysílá se druhá čtvrt hodinka pro ty, kteří vstávají později.“⁵⁷ I čtvrt hodinka domácího tělocviku na základě pokynů zmíněných cvičitelů Fialy a Kratochvíla vyšla tiskem pod názvem *Cvičte s námi*.⁵⁸

Přednáškové oddělení pečovalo také o rozhlasové jazykové kurzy. Podle referátu Otakara Matouška zde ovšem vyvstává problém, jak vyřešit jejich časové umístění v programu: „Zdá se, že Praha nemá o [jazykové kurzy] velký zájem, ale že je hlodá venkov. V tom je potíže, poněvadž jedni naléhavě chtějí, aby byly vysílány večer, a druzí proti tomu protestují.“⁵⁹ Vedle ostatních jazykových kurzů a jejich lektorů je nutné

⁵⁵ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 587.

⁵⁶ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 10767. MATOUŠEK, Otakar. *Referát o vzdělávacím programu československého rozhlasu*.

⁵⁷ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 588.

⁵⁸ *Svět v přerodu: cyklus aktuálních diskusí podle stenografického záznamu, jaro 1934* [předmluva Otakara Matouška]; s obrázky Jaroslava Lebedy. Praha: Radiojournal, 1935.

⁵⁹ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 10767. MATOUŠEK, Otakar. *Referát o vzdělávacím programu československého rozhlasu*.

zdůraznit, že k úplné dokonalosti dovedla rozhlasovou jazykovou výuku ve svém kurzu angličtiny Georgienne Horocková, která do rozhlasu nastoupila v červnu 1933. Patzaková popisuje, proč se právě tento kurz stal jedním z nejúspěšnějších: „Kurs Dr. Horockové upoutal nejširší vrstvy i cizinu tím, že byl veden formou dialogu [...], formou na rozdíl od dřívějších zkušeností velmi přirozenou a účinnou.“⁶⁰ Na základě rostoucího zájmu vyšel kurz anglického jazyka v tištěné podobě, jejíž součástí jsou základy mluvnice, praktická konverzace, dokonce i anglicko-český a česko-anglický slovník.⁶¹

Za spolupráce osvětových organizací se od roku 1935 začaly budovat sítě rozhlasových poslechových kroužků, což vedoucí přednáškového oddělení prezentuje jako „jednu z nejdůležitějších akcí.“⁶² Všestrannost a široký záběr přednáškového odboru vytvářely navíc další vedlejší produkt, protože daly vzniknout novým publicistickým žánrům v rozhlase, jako jsou např. komentář, recenze, výše zmíněné rozhlasové montáže apod.

V roce 1937, kdy už se nad Evropou vznášelo nebezpečí válečného konfliktu směřující z fašistického Německa a Itálie, se rozhlas jako médium s největší působností v té době ujímá svého úkolu – bez ohledu na hranice názorně upozornit na jednotu lidí, kteří se tomuto nebezpečí nehodlají poddat. Otakar Matoušek stál za zorganizováním *Vánočního a novoročního poselství*, uskutečněného přesně na Štědrý den tohoto roku, jímž se prostřednictvím radiových vln obrátil František Křižík na Alberta Einsteina a Karel Čapek na Rabíndranátha Thákura. Jednalo se o významnou akci mezinárodního dosahu, na které se přednáškový odbor přímo podílel.

Poselství Albertu Einsteinovi ohlásila hlasatelka Marie Magdalena Tomanová. Tehdy devadesátiletý František Křižík pronesl pozdrav česky a německy. Při této příležitosti využívá Matoušek svých jazykových schopností – podle údajů v osobním spise mluvil plynule německy, anglicky a francouzsky⁶³ – a text překládá do angličtiny. Albert Einstein, téhož času pobývajícím v Princetonu ve Spojených státech amerických

⁶⁰ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 583.

⁶¹ *Svět v přerodu: cyklus aktuálních diskusí podle stenografického záznamu, jaro 1934/ [předmluva Otakara Matouška]*; s obrázky Jaroslava Lebedy. Praha: Radiojournal, 1935.

⁶² Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, P 10767. MATOUŠEK, Otakar. *Referát o vzdělávacím programu československého rozhlasu*.

⁶³ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

sice vysílání uslyšel, ale kvůli rušivým momentům nebylo možné jeho odpověď srozumitelně zachytit, proto k jejímu odvysílání došlo až po několika dnech, když byl k dispozici její textový přepis.⁶⁴ Pozdě v noci bylo opět po úvodním slově hlasatelky Tomanové odvysíláno poselství Karla Čapka směřované do Indie. Překlad vyžadoval kromě znalosti anglického jazyka i znalost hindustánštiny, hovorové formy hindštiny, proto na pozici tlumočnicka přichází tentokrát „přítel Thákurův, profesor Karlovy univerzity a dřívější hostující profesor santiniketánské univerzity doktor Vincenc Lesný.“⁶⁵

⁶⁴ PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 1993. s. 51.

⁶⁵ PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 1993. s. 52.

4.3 OD MNICHOVSKÉ KRIZE PO JMENOVÁNÍ DO FUNKCE PROZATÍMNÍHO ŘEDITELE ROZHLASU

Přicházejí osudné roky 1938 a 1939. Je více než jasné, že hrozící válečný konflikt opravdu nastane. Moc rozhlasu v této době si začínají uvědomovat političtí činitelé, proto je v souvislosti s probíhajícími válečnými přípravami jako nezastupitelné médium převeden pod ministerstvo národní obrany. Koncem roku 1938 se rozhodlo o změně názvu společnosti, a proto se Radiojournal 28. prosince přejmenovává na Československý rozhlas, společnost s r. o. Začátkem roku 1939 se veškerý rozhlasový program váže ke klíčovým tématům, jako jsou vlast, historie a další, která pomohou povzbudit posluchače před strachem z událostí budoucích. Podepsání Mnichovské dohody a vyhlášení protektorátu Čechy a Morava přineslo do práce rozhlasových pracovníků mnoho změn.⁶⁶

Otakar Matoušek vzpomínal na rok 1939 a následně jako na „napjaté.“⁶⁷ I když se nikdy politicky neangažoval, tak v této době jako vedoucí programu, který se sice svou náplní vyhybal politickému působení, zašel za rámec svých kompetencí tím, že právě prostřednictvím vysílání do politického dění určitými kroky zasahoval. Ve výše zmíněném pořadu například popisuje, jak na žádost zoologů Jaromíra Šámala a Jaroslava Štorkána, kteří byli v době okupace popraveni, zařazoval jednou týdně pořad na způsob filozofického a mravního naučení, ve kterém zaznívala skrytá hesla určená pro Francii.⁶⁸

Usnesením vlády druhé republiky byl Otakar Matoušek 28. března 1940 z vedoucí funkce suspendován a za další dva roky musel na rozkaz říšského protektora rozhlas zcela opustit. Když v roce 1942 došlo ke sloučení Českého rozhlasu s německým protektorátním rozhlasem v tzv. skupinu Böhmen und Mähren, propadlo vysílání silné nacistické ideologii, která „měla v konečném důsledku za úkol zdůvodňovat nejen oprávněnost zániku československé státnosti, ale i národní existence Čechů a Slováků.“⁶⁹ Jak popisuje Matoušek, tak si ho zkrátka zavolali, a protože se

⁶⁶ Více v: MARŠÍK, Josef, PERKNER, Stanislav. *Teorie a praxe rozhlasové tvorby*. Praha: Československý rozhlas, 1985. 176 s.

⁶⁷ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07511/1-2.

⁶⁸ Tamtéž

⁶⁹ MARŠÍK, Josef, PERKNER, Stanislav. *Teorie a praxe rozhlasové tvorby*. Praha: Československý rozhlas, 1985. s. 16.

nijak aktivně neúčastnil přípravy vysílání, s okamžitou platností ho dali k dispozici pracovnímu úřadu.⁷⁰ Shodou okolností tehdy na pracovním úřadě narazil na svého známého. „Tak jsem šel do pracovního úřadu, jenže tam byl docent lékařství, který mě dobře znal. Řekl jsem: Podívej, mě vyhazují, abys mě někam zařadil do práce. Tenkrát to obvykle bývalo už do Německa. Tak jsme si sedli a vymysleli jsme si takový nemoce, co mám. Ne ty běžné nemoce, co se tak snadno zjistějí, ale něco jsme dali dohromady. On byl machr. Čili já jsem za hodinu byl zpátky v rozhlasu. První, koho jsem potkal, byl [německý intendant, vedoucí rozhlasové skupiny Čechy a Morava Říšského rozhlasu Ferdinand] Thürmer. Ten hned začal: Vždyť jsem Vám nařídil, abyste okamžitě odešel do pracovního úřadu, aby vás zařadili do práce. Já jsem řekl: Já jdu právě odtamtud. Já jsem úplně neschopen zdravotně, tady to nesu napsané. Netrvalo to ani půl hodiny, dostal jsem dekret, musel jsem okamžitě odejít z rozhlasu,“⁷¹ líčí Matoušek dál okolnosti svého nuceného odchodu.

Protože ovšem potřeboval najít nějaké zaměstnání, vedla jeho další cesta do Chotěboře, kde v místní továrně nastoupil jako pracovník sociálního odboru. On sám konkrétně přibližuje svou pracovní náplň jako „vedoucí poradce pro kulturu, sociální péči a zdravotnictví.“⁷² Tady pobyl až do konce války, kdy se v době Květnového povstání vrátil do Prahy, aby se zapojil do vysílání osvobozeného rozhlasu.

V Chotěboři se Otakar Matoušek pokusil zrealizovat pokrokové tendence a metody, se kterými se setkal na přelomu 20. a 30. let ve Spojených státech amerických. Například zdejší maturanty, kteří byli přiděleni do továrny, vyučoval angličtinu. „Ovšem řekl jsem, že potřebujeme obchodní angličtinu, já nemám ponětí o obchodě, natož o obchodní angličtině, ale prostě jsem je učil angličtinu a samozřejmě ty chlapci a ty děvčata byly nadšený,“⁷³ popisuje své vzpomínky na tehdejší působení v chotěbořické továrně. Dokonce se mu podařilo zřídit zde malou nemocnici, kde angažoval několik studujících mediků. Sám alespoň využil svých teoretických znalostí z oblasti medicíny, které získal v době, kdy se jako příležitostný posluchač účastnil přednášek na lékařské fakultě. V rámci společenského vyžití pořádal Matoušek v Chotěboři pravidelně každou sobotu veřejný kulturní program. „Nikdy neuvidí

⁷⁰ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07511/1-2.

⁷¹ Tamtéž

⁷² Tamtéž

⁷³ Tamtéž

Chotěboř tolik hodnotnejch lidí, co tam každou sobotu přicházeli. Já měl libovolně peněz, peněz bylo hrůza, všichni umělci, koho jsem znal z rozhlasu, přicházeli s tím překrásným programem. Někdy nám to dělalo potíže. Dejme tomu, bezprostředně před představením nám zarazili Libuši,⁷⁴ líčí své další zážitky této životní etapy.

Během války stoupal Matoušek po pomyslném žebříčku hodností na univerzitě. V roce 1940 byl s účinností od 1. května jmenován řádným bezplatným profesorem pro obor filozofie přírodních věd a v roce 1942 jmenován řádným placeným profesorem pro tentýž obor s účinností od 28. října. Jak se píše v jeho osobním spise, chtěli okupanti zneužít jeho akademického postavení, když mu jako profesorovi Karlovy univerzity nabízeli místo v čele tzv. Českého rozhlasu, spadajícího přímo pod Berlín, což Matoušek ovšem rezolutně odmítl.⁷⁵

I když byl v roce 1942 gestapem zbaven všech svých funkcí v rozhlasu a zbytek válečného období strávil mimo Prahu, v posledním týdnu, kdy už se schylovalo ke konci konfliktu, využil své týdenní dovolené v chotěbořické továrně a vrátil se do hlavního města. Bylo to navíc v době, kdy se o něj začalo zajímat pardubické gestapo. Situaci, ve které se Otakar Matoušek ocitá, líčí Miloslav Pátek následovně: „Bylo mu čtyřicet šest let a před ním ležela možnost splnění starého snu o řádné profesuře na Karlově univerzitě. V květnových dnech bojů o rozhlas považoval za svou povinnost ujmout se řízení revolučního vysílání.“⁷⁶

„Byl jsem jediný z ředitelů, který měl řekněme čisté ruce, poněvadž jsem tam za okupace nebyl. Prostě jsem se musel do toho rozhlasu dostat a nějak ho vést. Jenomže šel jsem k rozhlasu a to to zrovna začalo. Bylo to poledne pátého května. Jen jsem k němu přišel, zrovna odtamtud bouchaly první rány a před dům, před ty vrata vyšli už německý vojáci,⁷⁷ vzpomíná po téměř půl století Otakar Matoušek v rozhlasovém pořadu. Uprostřed bojů se všemožně snažil proniknout do hlavní budovy rozhlasu. Na dramatické okamžiky své cesty vzpomíná s emocemi: „Tak jsem šel tou vedlejší Balbínovou ulicí, tam bylo celkem volno. Skrz domy, obytné domy nahoru, že polezu po střeše. [...] A po té střeše, že se musím dostat zezadu do rozhlasu. Jenomže ono

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

⁷⁶ PÁTEK, Miloslav. *Rozhlasáci: příběhy o začátcích rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Československý rozhlas, 1991. s. 5.

⁷⁷ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07458/1.

pršelo, klouzalo to, já jsem vylezl na tu střechu, byl jsem dost sportovně založený, ale tohle patří k nejrůznějším chvílím mého života. [...] Naštěstí mě potom viděli technici z rozhlasu, z toho nejvyššího poschodí, ti mě poznali a spustili mně nějaký žebřík, a poněvadž nestačil z toho nejvyššího poschodí, přivázali ho na kabel. Já jsem se doplazil k tomu žebříku a oni mě i s tím žebříkem vytáhli nahoru do budovy rozhlasu.⁷⁸ Jak se nakonec ukázalo, tak z vrchu budovy se nebylo možné dostat do hlasatelny, protože se v nižších patrech neustále bojovalo a střílelo. Původní plán, aby se Otakar Matoušek na doporučení techniků přesunul na Klárov do jednoho z přenosových vozů, se nezdařil. Nakonec tedy skončil v bunkru vojenského velitelství v Bartolomějské ulici, kde přečkal až do osudného 9. května. „Prostě jsem se dostal dovnitř a teď jsem tam seděl, trvale od té soboty až do toho devátého. Ve dne v noci, já nemohl spát, živil jsem se kofeinem, který jsem měl u sebe,⁷⁹ líčí nervózní atmosféru. I když bylo v bunkru veškeré potřebné zařízení k zahájení spojení, nenašel se mezi přítomnými vojáky a policisty nikdo, kdo by s ním uměl zacházet, proto musel Matoušek složitě zavolat o pomoc některého z techniků. „Technici tady znamenali daleko víc než hlasatelé, ty si udělali tu slávu jaksi, poněvadž je lidi slyšeli, ale techniky nikdo neviděl, ačkoliv dělali zázračný věci,⁸⁰ zdůrazňuje Otakar Matoušek nevídanou zásluhu lidí, kteří stáli v pozadí revolučního vysílání ve vypjatých dnech konce druhé světové války. Od neděle 6. května technici tvrdě pracovali na tom, aby mohlo být co nejdříve zprovozněno spojení mezi vojenským velitelstvím v Bartolomějské ulici, zesilovací stanicí, vysílačem, hlavní budovou rozhlasu a náhradním studiem v Husově sboru. Aby mohl Matoušek z bunkru z pověření České národní rady telefonicky posílat revolučnímu rozhlasu její pokyny a zprávy, vypravil se za ním hned v pondělí ráno technik Otto Hon, který se tady postaral o zajištění stálého, spolehlivého spojení. Ze svého podzemního úkrytu na policejním velitelství v Bartolomějské ulici Matoušek zasahoval do vysílání na vlně 455 m.⁸¹ Jedině informace, které prošly jeho rukama do vysílání, se objektivně mohly považovat za ověřené, nezmanipulované německými okupanty. Jak celý koloběh předávání sdělení probíhal, shrnuje Miloslav Disman následovně: „Dr. Matoušek získával zprávy z České národní rady a z vojenského velitelství Velké Prahy a dodával

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ Tamtéž

⁸¹ Miloslav Disman vysvětluje, že šlo o Vysílač svobody, který využívalo Revoluční odborové hnutí v továrně Mikrofona ve Strašnicích.

je zpočátku do hlavní budovy, zvláště do podzemního krytu, po vybombardování přímo do Strašnic a nakonec k nám do Husova sboru. Zprávy a výzvy z různých stanovišť [...] dával nejprve ke schválení České národní radě, teprve pak buď sám nebo prostřednictvím techniků povoloval hlášení.“⁸²

⁸² DISMAN, Miloslav. *Hovoří Praha*. Praha: Svoboda, 1985. s. 177.

4.4 OTAKAR MATOUŠEK – PRVNÍ POVÁLEČNÝ ŘEDITEL ROZHLASU

Teprve po čtyřech dnech se prozatímní ředitel rozhlasu Otakar Matoušek, jmenovaný Českou národní radou, dostal do centrální budovy. „Přišel devátý květen. Mě převezli ráno do budovy rozhlasu. Tam bylo plno lidí, který mě nadšeně přivítali, bylo plno lidí, který nevěděli, co si mají myslet, poněvadž měli jiné plány, a bylo plno lidí, který jsem v životě neviděl, který prostě za nacistů nastoupili a o kterých jsem nevěděl nic. Takhle přišel ten večer devátého května sedm hodin,“ popisuje první okamžiky po svém příjezdu, „[...] stáhli jsme se do budovy rozhlasu, pobožené, zasažené, tam bylo všechno rozbité dole, s tím, že večer v sedm hodin zahájíme odtud vysílání.“⁸³

Jak vzpomíná Disman, tak pět minut před sedmou hodinou večerní na Matouškův rozkaz měli ukončit revoluční vysílání, jehož závěrečným slovem byl za všechny své spolupracovníky pověřen Zdeněk Mančal.⁸⁴ První uvítací řeč svobodného vysílání měla zaznít z úst prozatímního ředitele v sedm hodin večer 9. května 1945. Slavnostní uvítací hudební program připravoval Mirko Očadlík, režie prvních okamžiků obnoveného pravidelného vysílání z hlavní rozhlasové budovy se ujal Miloslav Disman, na hlasatelskou službu dohlížel Stanislav Kozák a o technické zázemí, které stále ještě složitě zápasilo s provizorními, nouzovými podmínkami, se postaral Jaroslav Krása. Blížila se sedmá hodina, všechno se zdálo být připraveno, ale přesto došlo k několikaminutovému zdržení. „Poslali mě do jedné takové místnůstky, někam na chodbu, jenomže bylo zrovna za minutu sedm a přiběhli, že odtud to nejde, že oni sem střílejí. Někdo z protějšího domu tam střílel ze střechy – ještě nějaký z těch nacistických kluků,“⁸⁵ vzpomíná dále Matoušek. Jak konkrétněji popisuje Pátek v *Rozhlasácích*, tak se projev zdržel, protože těsně před jeho začátkem „zacílil osamělý ostřelovač osvětlenou hlasatelnu a bylo nutno techniku i lidi přestěhovat do podzemního provizorního studia.“⁸⁶

⁸³ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07458/1.

⁸⁴ DISMAN, Miloslav. *Hovoří Praha*. Praha: Svoboda, 1985. s. 221.

⁸⁵ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07458/1.

⁸⁶ PÁTEK, Miloslav. *Rozhlasáci: příběhy o začátcích rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Československý rozhlas, 1991. s. 3.

O tom, jak emotivní a vzrušující chvíle Otakar Matoušek zažíval, svědčí fakt, že i po několika desítkách let si v pořadí *A léta běží, vážení!* až na drobné výpadky přesně vybavil slova, kterými tehdy započal vysílání osvobozeného Československého rozhlasu. „Československý rozhlas zdraví svého prezidenta doktora Edvarda Beneše a vládu Československé republiky, zdraví všechen náš lid doma i za hranicemi a zahajuje všemi svými stanicemi svůj první pořad,“ zaznívalo 9. května 1945 krátce po sedmé hodině večer z radiových přijímačů. Podle Matouškova svědectví se celý úvodní projev v tmavých prostorách filmoval, ale záznam se mu nikdy nedostal do ruky.⁸⁷ Teprve z pozdějších reakcí Matouškovi došlo, jaký význam jeho pozdrav, zejména část věnovaná prezidentovi Edvardu Benešovi, měl: „Tuhle větu bohužel já sám natočenou nemám. Byla důležitější, než se čekalo. Já mám krásné dopisy potom od paní Benešové. [Tehdy] bylo velmi takové nejasné, jestli doktor Beneš bude dál prezidentem a tadyhleto mělo nečekanou váhu – to jsme si ani sami neuvědomili. Slova: Zdraví prezidenta republiky doktora Edvarda Beneše. To tenkrát ohromně zapůsobilo.“⁸⁸

Podle Pátka byl střízlivý tón úvodního pozdravu dán hlavně osobností jeho autora: „Profesor Matoušek si nepřipravil bombastický úvod, navazující na břešné pochody a provolávání slávy. Bylo to asi tak, jako když slušný člověk přijde na návštěvu, smekne a popřeje dobrý večer. Kdyby vysílání zahajoval někdo s tvrdě vyhraněnými politickými názory, burácela by asi slova o slavných osvoboditelích a nepřekonatelném maršálovi, zatracovala by se demokratická minulost Československa a v žádném případě by úvodní pozdravení nepatřilo prezidentu Benešovi.“⁸⁹ Poté v programu následovala díla českých kulturních velikánů. V podání herce Zdeňka Štěpánka posluchači vyslechli báseň spisovatele Jana Nerudy *Jen dál*, po které zazněla opera skladatele Bedřicha Smetany *Prodaná nevěsta*, kde se mezi jednotlivá dějství zařazovalo československé vysílání z Velké Británie.

Podobně jako musel v březnu roku 1931 Otakar Matoušek sjednotit a sladit pod své vedení veškerou přednáškovou produkci, stál před ním nyní úkol daleko náročnější, a to z pozice ředitele dočasně pověřeného řízením celého rozhlasového vysílání zorganizovat všechny pracovníky a dílčí frakce. „Jak ovládnout všecky ty složky, který se tam v tom rozhlasu pohybovaly, který jsem částečně znal, částečně neznal, nehledě

⁸⁷ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07458/1.

⁸⁸ Tamtéž

⁸⁹ PÁTEK, Miloslav. *Rozhlasáci: příběhy o začátcích rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Československý rozhlas, 1991. s. 3.

k tomu, že tam měly svůj program udělaný úplně nezávisle. To se muselo nějakým způsobem sladit,⁹⁰ naznačuje po letech, že si sám v prvních chvílích nevěděl rady. I když si byl plně vědom své zodpovědnosti, tak se nikdy netajil tím, že v rozhlasu zůstane pouze po dobu nezbytně nutnou pro jeho další úspěšný vývoj: „Já jsem prohlásil tenkrát, že zůstanu v rozhlasu jenom ty nejbližší dny, než se uvede do pořádku. [...] Skutečně, ten rozhlas se rozhýbal, rozjel byť všelijakým způsobem. Já jsem chtěl konečně svůj sen – na univerzitu.“⁹¹

Jedním z prvních zásadních kroků k nastolení jednotné organizační struktury bylo obsazení pozic vedoucích pracovníků jednotlivých oddělení. Otakar Matoušek po celou dobu svého působení v rozhlasu vystupoval důsledně apoliticky, proto při nynějším výběru bral v potaz zejména kvalifikovanost daných osob, nikoliv jejich politické zájmy. Ředitelem pražského vysílání se stal Zdeněk Morávek, vedení programu se ujal Mirko Očadlík. Na pozici technického ředitele usedl Ladislav Janík a správou rozhlasu byl pověřen Karel Remeš.

S působením Otakara Matouška je spojen počátek samostatného rozhlasového zpravodajství, které až do května 1945 zajišťovala na základě smlouvy Česká tisková kancelář. Jak píše Pátek, tak hned 10. května ředitel přišel za Františkem Kamilem Zemanem s následujícím, jasně formulovaným sdělením: „Je třeba zbavit se závislosti na Četce, musíme mít svoje vlastní zpravodajství a informace, a jediný, kdo to může dělat, jste vy.“⁹² Tím ho dosadil na nově zřízený post šéfredaktora zpravodajství. Česká tisková kancelář připravovala zprávy pro rozhlas už od roku 1925, kdy se do Radiojournalu telefonicky předávala sdělení určená pro tisk, aniž by se přitom jejich znění jakkoli přizpůsobovalo zásadám mluveného slova pro potřebu rozhlasového vysílání. V září 1926 si „Četka“ dokonce zřídila vlastní rozhlasové oddělení, odkud se její zprávy vysílaly přímo do éteru. Věc kolem rozhlasového zpravodajství Jiří Hraše trefně označuje za „mnohaletý paradox: rozhlasová společnost, která se uvedla jako Československé zpravodajství radiotelefonické, s r. o., celých dvaadvacet let neměla nárok na zpravodajskou redakci.“⁹³ Žurnalistika obecně a zpravodajství obzvlášť proto

⁹⁰ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07511/1-2.

⁹¹ Tamtéž

⁹² PÁTEK, Miloslav. *Rozhlasáci: příběhy o začátcích rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Československý rozhlas, 1991. s. 7-8.

⁹³ JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 118.

patřily k nejméně se rozvíjejícím oblastem rozhlasové práce. Oproti původnímu, na politice závislému, zpravodajství začal Zeman se svou úzkou skupinou spolupracovníků, konkrétně Janem Wenigem, Václavem Linhartem a Jaroslavem Hájkem, vytvářet relace, které se vyznačovaly bližším vztahem k posluchači. Zúžitkoval zde zejména své zkušenosti z období, kdy se jako spoluvůrce podílel na práci v *Okénkách*. *Okénka* byl pořad, který od května 1938 následoval ve vysílání bezprostředně po oficiálních zprávách České tiskové kanceláře a jeho hlavním účelem bylo oslabit poráženecké nálady u posluchačů a naopak jim dodat na optimismu.

V nejvyšší funkci Československého rozhlasu Matoušek působil ani ne tři týdny – do 25. května, kdy na jeho místo generálního ředitele nastoupil Bohuslav Laštovička. Přestože profesoru Matouškovi i poté nabízeli další významný post, jednu z funkcí na rozhlasovém odboru ministerstva informací v čele s Václavem Kopeckým, pod jehož dohled rozhlas od roku 1945 spadal, odmítl a vrátil se zpět k přírodním vědám na Karlovu univerzitu. Aniž by v tu dobu cokoliv tušil, tak o budoucnosti rozhlasu se rozhodlo už v roce 1944 v Moskvě, kde si komunisté ujasnili své cíle. „Slánský, Bareš a Kopecký už tehdy stanovili, které klíčové pozice v budoucí vládě je nutno získat a pevně držet: obranu, vnitro a informace. [...] Proto už v Moskvě byla stanovena interní instrukce, že komunisté musí mít v rukou všechny nástroje boje o duši národa,“⁹⁴ popisuje politické zákulisí Pátek.

⁹⁴ PÁTEK, Miloslav. *Rozhlasáci: příběhy o začátcích rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Československý rozhlas, 1991. s. 13-14.

4.5 ODCHOD ZA POSLÁNÍM – VĚDECKÁ ČINNOST

4.5.1 Zpět na univerzitu

Jak Otakar Matoušek už od začátku prohlašoval, tak také udělal. Hned, jak mohl, vrátil se po usnesení vlády a se souhlasem profesorského sboru zpět na Přírodovědeckou fakultu Karlovy univerzity. Po letech vzpomíná, jak velice sympaticky byl tenkrát přivítán. Hned vzápětí ovšem dodává, že všechny prostory fakulty, za války obsazené okupanty, byly v havarijním stavu. Jediné volné místo, kde se mohl usídlit, bylo k dispozici v budově ve Viniční ulici. „S osobním souhlasem tehdejšího ministra školství prof. Zdeňka Nejedlého jsem rozšířil dosavadní seminář na Ústav pro obecnou přírodovědu, který spojoval ducha naší Preslovské tradice se současnými potřebami – soustředit úkoly společné všem oborům Fakulty, s vybudováním tehdy (při nedostatku učebnic) tak potřebné Fakultní knihovny a čítárny, atd.,“⁹⁵ připomíná v dopisu děkanovi. Svépomocí a za vydatné spolupráce studentů se profesor Matoušek pustil do renovace zničeného přízemí. „Přinesli mně například traverzu odněkud z Karlova náměstí. Tam byl proti Technice rozbitej dům, odtamtud měli traverzu, dávali ji tam z takových chatrných stolečků, který tam našli. Když si na to vzpomenu dneska, že se to nezbořilo i s nimi. Udělali jsme tam středisko pro Ústav a pro celou fakultu. Ti studenti dělali opravdu, nikdo si nedovede představit, co dokážou studenti udělat,“⁹⁶ líčí po desítkách let v rozhlasovém pořadu.

Okamžitě začal realizovat plno reforem. I přes velký nedostatek učebnic a odborné literatury se mu podařilo dát dohromady na tehdejší poměry dostatečně vybavenou fakultní knihovnu. I zde využil svých kontaktů z rozhlasu, zejména z jeho nakladatelství, odkud pocházela část těchto knihovních fondů. „A tak lidi dávali dary, já jsem dal asi třicet metrů svých knih, každou učebnici, co mohli naši studenti potřebovat, jsme tam dali. Nechali jsme je sevrženě přístupné v knihovnách, každý si mohl prohlížet všechny knihy, všecko, co mohl potřebovat. Ovšem nemohli jsme je půjčovat domů, byl jeden exemplář,“⁹⁷ popisuje tehdejší situaci.

Jak vypadaly semináře, které Otakar Matoušek na přírodovědecké fakultě vedl, a jak nebojácně je vzhledem k době vedl, popisuje Libor Pátý ve svém článku *Světla*

⁹⁵ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

⁹⁶ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07511/1-2.

⁹⁷ Tamtéž

postava české vědy prof. dr. Otakar Matoušek pro *Sysifos*, kde vzpomíná na své začátky coby student Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity v roce 1948: „Matouškovy semináře se konaly nikoliv v posluchárně, nýbrž ve velké místnosti knihovny a čítárny Matouškova ústavu. [...] U velkého stolu v čele seděl profesor a po jeho pravici host semináře – obvykle významný odborník se vztahem k probíranému tématu. I po půl století si vzpomínám, že můj první seminář měl po celý semestr téma sebevražda. Zpočátku se ale několik přednášek věnovalo Masarykovi a jeho dílu. Byl to chytrý a tehdy kurážný čin – za téma skryl přednášky o TGM. To byla už doba, kdy Masaryk začal patřit mezi *personae prohibita*e.“⁹⁸

Hned po obnovení přednáškové činnosti Matouška znepokojila u studentů nedostačující znalost odborné terminologie. V listopadu 1945 na to upozornil profesorský sbor a navrhl možné řešení: „Na přírodovědecké fakultě je řada posluchačů, přicházejících z reálky, neovládajících vůbec latinu. Mimo to, až na zcela nepatrné výjimky, dnes již téměř žádný posluchač se neučil řečtinu. Všechna vědecká terminologie přírodovědecká se opírá skoro vesměs o latinu a řečtinu a tomu, kdo nezná ani nejelementárnější základy těchto řečí, pochopitelně působí řadu obtíží. Navrhují proto, abychom občas, např. po dvou letech, zavedli zcela kratičkový kurs latiny a řečtiny, který by přinášel jen prakticky nejnnutnější poznatky, umožňující orientaci v tvoření vědeckých termínů. Jistě by k tomu stačila jedna hodina po dobu jednoho semestru, jejímž vedením by byl pověřen vhodný lektor.“⁹⁹

V následujících letech čekala Otakara Matouška řada cest do zahraničí. Zimní semestr akademického roku 1948/1949 strávil přednášením na australských univerzitách. „Pozvání vzniklo z projednání univerzity v Sydney a Československého generálního konsulátu, po němž mne Akademický senát pověřil, abych byl vyslán na univerzitu do Sydney jako oficiální delegát UK,“¹⁰⁰ píše ve své zprávě z této cesty.

Na přelomu 40. a 50. let došlo na univerzitě k výrazným změnám, které ovlivnily zdejší Matouškovo další působení. „Při reorganizaci universit v letech 1950-53 a tehdy nepříznivém pohledu v historii věd, zejména na Gregora Mendela, zakladatele moderní genetiky, byl Ústav zrušen, právě ve chvíli, kdy skoro dvacet

⁹⁸ PÁTÝ, Libor. Světla postava české vědy, prof. dr. Otakar Matoušek. *Sysifos : Neperiodický zpravodaj občanského sdružení Sysifos - Českého klubu skeptiků* [online]. 2002, roč. 8, č. 3. s. 14-15. Dostupný z WWW: <<http://www.sysifos.cz/files/Zpravodaj-3-2002.pdf>>.

⁹⁹ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

¹⁰⁰ Tamtéž

studentů začínalo být schopno soustavné spolupráce ve výzkumu dějin české vědy,¹⁰¹ popisuje okolnosti v dopisu děkanovi. Ústav pro obecnou přírodovědu i seminář pro metodiku a dějiny přírodních věd byl přiřazen k semináři marxismu a leninismu. Profesor Libor Pátý vzpomíná na svého oblíbeného kantora a tato léta: „Už ve čtyřicátém devátém roce jsem se sekával s uštěpačnými poznámkami kolegů – svazáků – na matematice a fyzice, kam že to chodím a co je to za reakcionáře ten Matoušek. Pak se zdvihla veliká štvánice proti němu: K čemu obecná přírodověda a jaké jsou to ty jeho dějiny přírodovědy? To vše už přece vysvětlil vševědoucí marxengelismus a leninostalinismus dávno. Následovalo zrušení Ústavu, Matoušek ztratil své místo. Kritické myšlení se stalo chybou, hříchem a nakonec i důvodem k persekuci.“¹⁰²

V akademickém roce 1950/1951 byly pozastaveny Matouškovy přednášky a on sám musel odejít z veřejného života. Přešel pracovat do nově vzniklé Československé akademie věd jako vědecký pracovník pro obor dějin přírodních věd a lékařství. Tenkrát mu jako ostatním podobně postiženým nebylo umožněno získat titul doktora věd.¹⁰³ Otakar Matoušek se silně zabýval osobností lékaře a biologa Jana Evangelisty Purkyně a ostatními lékaři a přírodovědci jeho doby, proto mu *Časopis lékařů českých* umožnil publikovat ve svých číslech příspěvky *Lékaři a přírodovědci doby Purkyňovy*, které společně s knihou *Člověk kritizuje přírodu* patří mezi Matouškova nejznámější díla.

V Československé akademii věd pracoval po prověrkách v roce 1958 ještě další dva roky. Od začátku roku 1961 byl jako šedesátník dán do penze ovšem s nízkým důchodem, „vypočteným z nepříznivé situace posledních let.“¹⁰⁴ I nadále pokračoval ve své vědecké a popularizační práci. Organizoval i zahraniční sympozia o dějinách přírodních věd, zejména pak o kruhu přírodovědců kolem Purkyně, např. ve Wroclavi nebo na německé přírodovědecké akademii Leopoldina. „Dostalo se mi uznání v členství zahraničních Akademií, čestných členství zahraničních společností, řady vědeckých vyznamenání, pozvání k zahraniční profesuře atd.“¹⁰⁵ vypočítává některé ze svých dalších vědeckých zásluh. Od roku 1964 získává povolení přijímat pozvání na

¹⁰¹ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

¹⁰² PÁTÝ, Libor. Světla postava české vědy, prof. dr. Otakar Matoušek. *Sysifos : Neperiodický zpravodaj občanského sdružení Sysifos - Českého klubu skeptiků* [online]. 2002, roč. 8, č. 3. s. 14-15. Dostupný z WWW: <<http://www.sysifos.cz/files/Zpravodaj-3-2002.pdf>>.

¹⁰³ Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

¹⁰⁴ Tamtéž

¹⁰⁵ Tamtéž

zahraniční kongresy jako host. Rok nato se stává řádným profesorem na soukromé Cornell University ve městě Ithaca v americkém státě New York a později hostujícím profesorem na univerzitě v Kalifornii.¹⁰⁶

V letech 1968 a 1969 přišla konečně rehabilitace jak ze strany Československé akademie věd, tak i Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity. Od 1. října 1969 proto znovu ohlásil své přednášky. Když 30. června 1970 Otakar Matoušek definitivně odchází do důchodu, píše děkan fakulty v *Dohodě o rozvázání pracovního poměru* následující: „Děkuji Vám, soudruhu profesore, za pochopení, které jste projevil při našem osobním jednání v této záležitosti. Přírodovědecká fakulta UK navrhne příslušným úřadům, aby Váš starobní důchod byl upraven osobním důchodem na výši odpovídající universitnímu profesoru, nebo najde formu další honorované externí spolupráce.“¹⁰⁷

Ida Vaňková patří k okruhu posluchačů Matouškových přednášek z roku 1973, kdy už na univerzitě působil jako externista, pedagog v penzi. „Byl takový živý stařík. Všechno dělal se zájmem. Bylo vidět, že o ty mladé lidi stojí, že je mu mezi nimi dobře a je ochotný pro ně udělat spoustu věcí naprosto nezištně,“¹⁰⁸ vzpomíná bývalá studentka. Naráží tím na skutečnost, že profesor Matoušek vedle svého působení na fakultě pořádal pro své studenty zajímavá setkání i u sebe doma. „Pan profesor měl vždycky takovej pocit, že musí mladý lidi seznamovat s významnými lidmi. Aby mezi nimi navazoval vzájemný kontakt. Měl spoustu známých, takže se vždycky s někým domluvil a uspořádal takový večer. Bydlel v malém panelákovém bytě. I když to tam bylo takový nahuštěný, tak dvacet lidí se tam vždycky vešlo, což byl v té době třeba jeden ročník. Na koho měl kontakty, tak toho nám tam pozval. Bývalo to tak okolo dvou hodin. Říkalo se tomu taky večery u samovaru,“¹⁰⁹ popisuje dále Ida Vaňková nezvyklý způsob domácích seminářů, jejichž ústředním symbolem se stal samovar. Mezi pozvanými hosty se střídali významní představitelé světa kultury i vědy. O tom, jakou vážnost si mezi svými známými profesor Matoušek získal, svědčí fakt, že podle vyprávění při návštěvě Miloše Kopeckého hned v úvodu tento herec zdůrazňoval, že při svém současném nevalném zdravotním stavu by všechno odmítl, ale pozvání Otakara

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ Informace získané z rozhovoru s manžely Vaňkovými (viz Příloha č. 4).

¹⁰⁹ Informace získané z rozhovoru s manžely Vaňkovými (viz Příloha č. 4).

Matouška odmítnout nemohl.¹¹⁰ Profesor se zde snažil přimět mladé lidi k diskusi. Stanislav Vaněk, který se také několika setkání účastnil, dodává: „Na to jsme nebyli zvyklí, byli jsme zvyklí přijít, zapsat si a pak to odvykládat, ale diskutovat s někým, to bylo úplně z jiného světa.“¹¹¹ Úzký okruh přátel a studentů se při domácích přednáškách v bytě Otakara Matouška scházel téměř do roku 1989.

¹¹⁰ Informace získané z rozhovoru s manželou Vaňkovými (viz Příloha č. 4).

¹¹¹ Informace získané z rozhovoru s manželou Vaňkovými (viz Příloha č. 4)

4.5.2 Časopis *Vesmír*

Přesně 30. července 1945 definitivně předal Bohumil Němec svému dosavadnímu redakčnímu kolegovi Otakaru Matouškovi veškerá práva pro další vydávání a redigování časopisu *Vesmír*, časopisu pro přírodní vědy a jejich užití. Zatímco ve válečném období se dařilo Matouškovi za vydatné pomoci manželky vydávat *Vesmír* vlastním nákladem, následující dva ročníky již časopis vycházel pod hlavičkou vysokoškolské organizace Mladá generace československých přírodovědců. V letech 1947/1948 se patronátu nad *Vesmírem* kromě této organizace ujaly ještě Ústav pro obecnou přírodovědu Univerzity Karlovy a Vzdělávací spolek *Vesmír*. Ivan Boháček, redaktor *Vesmíru*, se domnívá, že si profesor Matoušek v této době již uvědomoval politický vývoj, a proto se zmíněnými organizacemi snažil zaštitit časopis, aby si v něm udržel i nadále svůj vliv.¹¹² „V roce 1948/49 a 1949/1950 se stále více objevovaly snahy vzít mi redakci *Vesmíru*, který měl značné rozšíření a po zavedení cizojazyčných resumé pronikal i za hranice,“¹¹³ popisuje Matoušek. „Já jsem do *Vesmíru* tenkrát zavedl taková krátká anglická resumé a posílal jsem tři sta výtisků do zahraničí,“¹¹⁴ vzpomíná po letech konkrétněji na totéž v rozhlasovém pořadu. „Vedl jsem ho s vypětím, v posledním ročníku jsem jej začal přeformovávat na časopis [československých] přírodovědců, aby byl i myšlenkově jejich fórem. Nechtěl jsem veliký, formální redakční kruh, jména na papíře. Spíš jsem se snažil zapracovat mladý kruh kolem sebe, studenty, a snažili jsme se čerpat drobné příspěvky ze zahraniční literatury. Mladí to dělali dobře, učili se to. To se ví, že jsem musel jejich příspěvky sledovat,“¹¹⁵ líčí ve svém deníku dobu, kdy se nad jeho redigováním už začala stahovat mračna.

V době nové organizace nakladatelství v socialistickém státním zřízení na přelomu 40. a 50. let¹¹⁶ postihlo rušení vydávání knih a periodik bohužel i *Vesmír*. V té době vycházel v nákladu 33 000 výtisků, velmi levně, nevýdělečně, navíc výměnou ze zahraničí zdarma přicházely celosvětové publikace. Peníze z prodeje Otakar Matoušek

¹¹² Informace získané z emailové komunikace s Mgr. Ivanem Boháčkem, redaktorem *Vesmíru*.

¹¹³ Z archivních materiálů redakce časopisu *Vesmír* (získáno při osobní návštěvě u Mgr. Ivana Boháčka).

¹¹⁴ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07511/1-2.

¹¹⁵ BUDIL, Ivo. Prof. RNDr. Otakar Matoušek. *Vesmír* [online]. 1994, roč. 73, č. 3. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/3165>>.

¹¹⁶ více v HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007.

investoval například do koupě mikroskopů pro střední školy.¹¹⁷ Později se ovšem zrodila nová myšlenka, jak vydělané peníze smysluplně utratit. „Ušetřili jsme kolem padesáti tisíc a dostali svolení, že za ně místo mikroskopů koupíme lesík na skalách nad Vltavou u Živohoště a uděláme z něho Pamětní lesík českých přírodovědců a lékařů, každý vynikající lékař či přírodovědec tam bude mít svůj označený strom,“¹¹⁸ popisuje ve svém deníku. Z nápadu bohužel sešlo, ale úsilí o jeho realizaci se Otakar Matoušek nevzdal ani v devadesátých letech, kdy se o něm při své návštěvě ve *Vesmíru* redaktorům ještě zmiňoval.¹¹⁹

„V únoru 1950 jsem byl povolán na ministerstvo školství. Byla mi tam předložena zlomená korektura únorového čísla, a to přímo odcizená z mé osobní pošty v Ústavu pro obecnou přírodovědu [...],“¹²⁰ líčí dál Matoušek. Zde mu oznámili, že je zcela nepřijatelné publikovat nepřírozeně velkou portrétní fotografii Tomáše Garrigua Masaryka ke stému výročí jeho narození, a další výhrady se týkaly článku Bohumila Němce k uplynulým padesáti letům přírodních věd ve 20. století. „Důvěrně mi bylo sděleno, že jde o výčty spíše formální, ale *Vesmír* mi byl odňat s okamžitou platností, i s materiálem a mými penězi,“¹²¹ líčí Matoušek výsledek své návštěvy na ministerstvu školství, která zároveň znamenala konec *Vesmíru* pod jeho vedením. Prvních pět čísel ročníku 1949/1950 tedy ještě redigoval Otakar Matoušek, na čísla 6-10 už poté dohlížel Radim Kettner a vydávání se opět ujala Mladá generace československých přírodovědců, kde se v této době již o slovo hlásili komunisté.

O sobě profesor Matoušek do časopisu nikdy moc nepsal. Po svém nuceném odchodu ovšem kontakt s *Vesmírem* úplně neztratil. Notnou dávku úsilí věnoval zpracování jeho historie, proto se probral archivy a policejními záznamy a získané informace zpracoval ve dvou rozsáhlých článcích. Na webových stránkách časopisu jsou k nahlédnutí *Začátky Vesmíru*, kde hned v prvním odstavci přibližuje místo, odkud spatřilo světlo světa jeho první vydání: „Až půjdete někdy v Praze z Ječné ulice k ústavům lékařské a přírodovědecké fakulty, zastavte se na okamžik v Lípové ulici, tam, kde je známé lékařské knihkupectví. Stojí tam dům s prostou fasádou, který okny,

¹¹⁷ Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy, AF 07511/1-2.

¹¹⁸ BUDIL, Ivo. Prof. RNDr. Otakar Matoušek. *Vesmír* [online]. 1994, roč. 73, č. 3. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmír.cz/clanky/clanek/id/3165>>.

¹¹⁹ Informace získané z rozhovoru s manželou Vaňkovými (viz Příloha č. 4).

¹²⁰ Z archivních materiálů redakce časopisu *Vesmír* (získáno při osobní návštěvě u Mgr. Ivana Boháčka).

¹²¹ Z archivních materiálů redakce časopisu *Vesmír* (získáno při osobní návštěvě u Mgr. Ivana Boháčka).

otevřícími se ještě do ulice, naznačuje starého pamětníka. Vedlejší domy, i ten s číslem popisným 474 (dnešní nové číslo je 14), byly zřejmě někdy na přelomu minulého a našeho století přestavěny. Ale z tohoto domu č. 474 ze třetího poschodí, z redakce správy a výpravny se před 100 lety, ve středu 3. května 1871 před odjezdem ranních pošt pražských rozešlo do světa první číslo *Vesmíru*.¹²² V článku *100 let Vesmíru* připomíná, že „v knihovnách bývají zaznamenány tři řady: *Vesmír Fričův*, *Vesmír Němcův-Matouškův* a *Vesmír Československé akademie věd*. Je to přehledné dělítko, ale docela přesné není. V každém případě křivdí v tom, že přehlédlo krátké, tříleté období zakládající: *Vesmír Kumpoštův*,“¹²³ proto zde opravdovému a částečně opomíjenému zakladateli časopisu věnuje většinu prostoru. Naopak v závěrečném odstavci tohoto článku si Otakar Matoušek nenechá ujít příležitost popřát svému *Vesmíru* a vědě úspěšnou budoucnost: „Vstupujeme s *Vesmírem* dnes do druhého sta let, do posledních desetiletí 20. a blížícího se 21. století. Kéž ti, kdo budou jednou, k příštímu jubileu, k době druhého sta let číst historii, kéž budou moci říci, že byla pro vědu dobrá, ke zdaru a ke štěstí.“¹²⁴

¹²² MATOUŠEK, Otakar. Začátky *Vesmíru*. *Vesmír* [online]. 1961, roč. 40, č. 2,3. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/historie-casopisu-vesmir/zacatky-vesmiru>>.

¹²³ MATOUŠEK, Otakar. *100 let Vesmíru* (materiál získaný při osobní návštěvě redakce *Vesmíru* od Mgr. Ivana Boháčka).

¹²⁴ Tamtéž

5. ZÁVĚR

Ještě před několika měsíci bych se zcela jistě zařadila mezi skupinu lidí, kteří při vyslovení jména Otakara Matouška jen lhostejně zakrouťí hlavou, jakože netuší, o kom se mluví. Podle reakcí svého okolí si troufám tvrdit, že ani v opačném případě, kdyby na základě přesně definovaných indicií - např. mezinárodně uznávaný český přírodovědec, dlouholetý vedoucí pracovník, ba dokonce první poválečný ředitel rozhlasu - měl někdo vyřknout jméno hledané osoby, tak bych se správné odpovědi nedočkala.

Poté, co jsem se skrze archivní dokumentaci, literaturu, rozhlasové vzpomínkové pořady nebo vyprávění pamětníků blíže seznámila s životními a profesními osudy Otakara Matouška, jsem si neustále dokola kladla jedinou otázku. Jak se člověk jeho formátu, zkušeností a vědomostí dokázal skrýt všeobecnému povědomí veřejnosti? Přestože se znal jak s předními zahraničními odborníky, tak s tuzemskými populárními hvězdami filmového plátna, zůstala existence jeho samotného dokonale utajena.

Kdybych měla stručně popsat, čeho si na Otakaru Matouškovi nejvíce cením, odpověděla bych jednoznačně: pokrokovosti a odvahy. Podle toho, co jsem vypožorovala a co on sám několikrát zmiňoval, jsem nabyla dojmu, že ho znatelně ovlivnil zejména jeho pobyt v USA a obzory si rozšířil i během svých dalších cest do zahraničí. Ještě na přírodovědecké fakultě se po svých zkušenostech s americkým vzdělávacím systémem snažil aplikovat do výuky některé progresivní metody. Třicátá léta, kdy působil jako vedoucí pracovník organizace rozhlasových přednášek, se označuje za rozkvět a vrcholné období tohoto žánru. Když za druhé světové války po nuceném odchodu z rozhlasu pracoval na sociálním oddělení v továrně v Chotěboři, uskutečnil i zde bez ohledu na hrozbu doby několik pokrokových činů – od zavedení pravidelných, veřejných kulturních akcí přes výuku anglického jazyka až po zřízení vlastní drobné nemocnice.

Po svém návratu do Prahy se s pověřením České národní rady neváhal ujmout obtížného úkolu, jaký představovala obnova a organizační stmelení pravidelného poválečného vysílání, i když v skrytu duše netoužil po ničem jiném, než aby mohl konečně odejít zpět na univerzitu. Krátce po svém nástupu do funkce prozatímního ředitele rozhlasu neváhal ukončit více než dvacetiletou spolupráci s ČTK a dal podnět k zavedení vlastního rozhlasového zpravodajství. Své zásady a názory nepodřizoval profesor Matoušek žádnému politickému systému, proto ani v roce 1948 neváhal do svých fakultních seminářů zařadit přednášky o v té době již zavrhaném Tomáši G.

Masarykovi. Za totality mohly přinejmenším nezvykle působit tzv. večery u samovaru, kdy profesor Matoušek u sebe v bytě pořádal setkání mladých studentů s některou z významných osobností vědy nebo kultury z okruhu svých známých.

I když může někdo namítnout, že Otakar Matoušek nepatří ke klíčovými osobnostem žurnalistiky, musí uznat, že minimálně v historii rozhlasového vysílání, zejména pak ve smyslu popularizace vědy prostřednictvím rozhlasu, zanechal znatelnou stopu. Tato skutečnost je o to paradoxnější, že rozhlas vstoupil do jeho života zcela neplánovaně, pouze shodou náhod a dobových okolností, ale on se i přesto dokázal s novou životní etapou a pracovní rolí bezchybně vypořádat.

Poslední chvíle svého života pobýval Otakar Matoušek ve Švédsku u svého syna Miloše, kde společně s rodinou strávil v roce 1994 své poslední Vánoce. Doufal, že po návratu domů se známými v Praze ještě stihne oslavit své narozeniny. Jeho zdravotní stav mu to ovšem neumožnil. Profesor Otakar Matoušek zemřel po krátké nemoci deset dní před svými 95. narozeninami – 4. ledna 1994.

6. RESUMÉ

Chronologická životopisná studie popisuje život českého přírodovědce Otakara Matouška. Od útlého mládí se chtěl věnovat přírodním vědám, ale po návratu ze stipendijního pobytu ve Spojených státech amerických, kde v letech 1929/1930 přednášel na tamějších univerzitách, bylo pozastaveno jmenování vysokoškolských profesorů a on musel hledat obživu mimo univerzitu. V březnu 1931 Otakar Matoušek nastoupil na místo přednáškového referenta do Radiojournalu. Měl před sebou nelehké úkoly. Především bylo zapotřebí sjednotit roztržitěnou rozhlasovou přednáškovou tvorbu a zvýšit atraktivitu přednášek, aby si získaly větší přízeň posluchačů. V roce 1932 vzniklo samostatné přednáškové oddělení. O dva roky později bylo dokonce povýšeno na samostatný přednáškový odbor.

Prostřednictvím svých kontaktů získal Otakar Matoušek pro rozhlas řadu odborníků z oblasti vědy i kultury. Velký úspěch u posluchačů měl jeho cyklus diskusí na aktuální téma Svět v přerodu. Kromě přednášek pod Matouškov odbor spadaly např. i rozhlasové jazykové kurzy, zvláštní pořady věnované ženám, ranní čtvrthodinka tělocviku, v roce 1935 zavedl za spolupráce společenských organizací rozhlasové poslechové kroužky. Ve třicátých letech zaznamenala rozhlasová přednáška bohatý rozkvět.

Po začátku druhé světové války okupanti zbavili Matouška vedoucích funkcí a v roce 1942 musel rozhlas opustit úplně. Odešel pracovat na sociální odbor do továrny v Chotěboři, kde zůstal až do konce dubna 1945. Když se blížil konec války, vrátil se do Prahy, aby tady z pověření České národní rady jako prozatímní ředitel rozhlasu převzal vedení obnoveného poválečného rozhlasového vysílání. Nikdy se ovšem netajil tím, že hned až to bude možné, se chce vrátit zpět na univerzitu. Hned po svém nástupu ukončil spolupráci s ČTK a dal podnět k vytvoření vlastního rozhlasového zpravodajství. Přibližně po třech týdnech mohl konečně odejít jako profesor zpět na Přírodovědnou fakultu Karlovy univerzity a ve vedení ho nahradil Bohuslav Laštovička. S žurnalistikou Otakar Matoušek přišel do styku nejen v době svého působení v rozhlasu, ale i během dlouholeté práce pro vědecký časopis Vesmír.

7. SUMMARY

Chronological biographical essay describes the life of the Czech naturalist Otakar Matoušek. From his early youth he wanted to attend to natural science. In 1929/1930 he was professing at the universities in USA but after his return from scholarship stay in the USA, the nomination of university professors was stopped and Matoušek had to search living somewhere. In March 1931 he acceded to an office of lecture reporter to Radiojournal. He faced difficult duties. It required to unite the comminuted broadcasting lecture production and to improve attractivity of lectures to ingratiate with more listeners. In 1932 the independent lecture department came into existence in the year 1932 and two years later it was promoted to the independent lecture section.

By means of his contacts Otakar Matoušek obtained many culture and science specialists for broadcasting. His cycle of discussions about current topics, called Svět v přerodu, was very successful. In addition to lectures, Matoušek's section concerned in for example broadcasting language lessons, the special programmes for women or morning quarter-hour of gym. In co-operation with social organizations he instituted broadcasting listening clubs in 1935. In the thirties the broadcasting lecture noted in thirties a big prosperity.

After the beginning start of the Second World War the intruders removed Matoušek from his leadership posts and in 1942 he completely had to leave the building of braodcasting. He went to Chotěboř to work in local factory in social section where he stayed to the end of April 1945. At the end of the war Matoušek came back to Prague where by deputy of Czech National Council he undertook the administration of regenerated postwar sound broadcasting as the acting manager. But he always said that he wanted to go back to the university as soon as it is possible. Directly after his accession Matoušek terminated the cooperating with Czech Press Agency and he gave impetus to formation of own broadcasting newscast. About three weeks later he could definitely go to Faculty of Science of Charles University as Professor. Bohuslav Laštovička displaced him in the leadership post of braodcasting.

Otakar Matoušek got in the touch with journalism not only in the time of his activities in the broadcasting, but also during his longstanding work in the redaction of scientific journal called Vesmír.

8. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Literatura:

JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. 667 s.

PÁTEK, Miloslav. *Rozhlasáci: příběhy o začátcích rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Československý rozhlas, 1991. 104 s.

PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 1993. 158 s.

Kolektiv autorů. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003. 461 s. ISBN 80-246-0632-1.

DISMAN, Miloslav. *Hovoří Praha*. Praha: Svoboda, 1985. 233 s.

PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. 1039 s.

KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky. Díl I.: od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. 226 s.

KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky. Díl II.: od mnichovského diktátu k Vítěznému únoru 1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. 148 s.

ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal : rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*. Praha: Karolinum, 2003. 198 s. ISBN 80-426-0624-0.

BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 1995. 288 s.

Svět v přerodu: cyklus aktuálních diskusí podle stenografického záznamu, jaro 1934. Praha: Radiojournal, 1935. 227 s.

MARŠÍK, Josef, PERKNER, Stanislav. *Teorie a praxe rozhlasové tvorby*. Praha: Československý rozhlas, 1985. 176 s.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 2, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 3, O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003. 803 s. ISBN 80-7277-119-1.

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. 387 s. ISBN 978-80-7277-165-3.

Vysokoškolské kvalifikační a závěrečné práce:

MIMROVÁ, Věra. *Rozhlasová přednáška jako žánr*. Praha: Univerzita Karlova, 1978.
Vedoucí práce: Alfred Technik.

ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal na rozcestí: Československo a rozhlasové vysílání ve 30. letech 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2003. 276 s. Vedoucí práce: Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Elektronické články:

BUDIL, Ivo. Prof. RNDr. Otakar Matoušek. *Vesmír* [online]. 1994, roč. 73, č. 3.
Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/3165>>.

PÁTÝ, Libor. Světla postava české vědy, prof. dr. Otakar Matoušek. *Sysifos : Neperiodický zpravodaj občanského sdružení Sysifos - Českého klubu skeptiků* [online]. 2002, roč. 8, č. 3. s. 14-15. Dostupný z WWW: <<http://www.sysifos.cz/files/Zpravodaj-3-2002.pdf>>.

MATOUŠEK, Otakar. Začátky Vesmíru. *Vesmír* [online]. 1961, roč. 40, č. 2,3.
Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/historie-casopisu-vesmir/zacatky-vesmiru>>.

Webové stránky:

www.natur.cuni.cz

<http://kix.fsv.cvut.cz/>

www.totalita.cz

Archivní materiály:

Archiv Univerzity Karlovy, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, osobní spisy učitelů a zaměstnanců (nezpracováno), osobní spis prof. Otakara Matouška.

Archiv Českého rozhlasu, APF – archivní a programové fondy:
textové materiály: P 10767, P 10220, P 06071, P 11062, P 11262
audionahrávky: AF 07511/1-2, AF 07458/1

redakce časopisu *Vesmír* (materiály získané při osobní návštěvě Mgr. Ivana Boháčka)

Rozhovory a osobní návštěvy:

manželé Ida a Stanislav Vaňkovi

Vladimír Tuscher

Ivan Boháček

9. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Otakar Matoušek jako přednáškový referent Radiojournalu¹²⁵

(fotografie)

Příloha č. 2: Otakar Matoušek v pokročilém věku¹²⁶ (fotografie)

Příloha č. 3: Ilustrace Jaroslava Lebedy k diskusi *Jazyk naší generace*¹²⁷ z cyklu *Svět v přerodu*, která vtípně znázorňuje průběh debaty. (ilustrace)

Příloha č. 4: Rozhovor s manžely Vaňkovými

¹²⁵ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let Československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 445.

¹²⁶ PÁTÝ, Libor. Světla postava české vědy, prof. dr. Otakar Matoušek. *Sysifos : Neperiodický zpravodaj občanského sdružení Sysifos - Českého klubu skeptiků* [online]. 2002, roč. 8, č. 3. s. 15. Dostupný z WWW: <<http://www.sysifos.cz/files/Zpravodaj-3-2002.pdf>>.

¹²⁷ *Svět v přerodu: cyklus aktuálních diskusí podle stenografického záznamu, jaro 1934*. Praha: Radiojournal, 1935. s. 15.

10. PŘÍLOHY

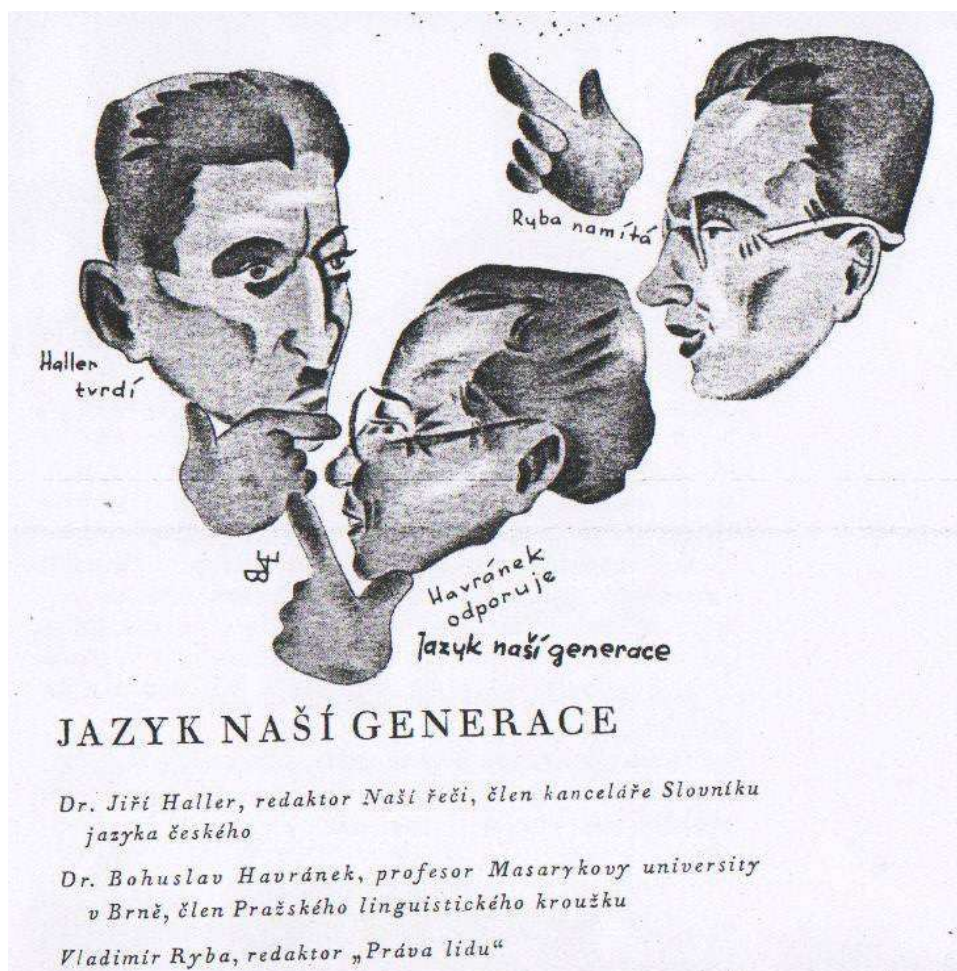
Příloha č. 1: Otakar Matoušek jako přednáškový referent Radiojournalu (fotografie)

Příloha č. 2: Otakar Matoušek v pokročilém věku (fotografie)

Příloha č. 3: Ilustrace Jaroslava Lebedy k diskusi *Jazyk naší generace* z cyklu *Svět v přerodu*, která vtipně znázorňuje průběh debaty. (ilustrace)

Příloha č. 4: Rozhovor s manželky Vaňkovými**Rozhovor s manželky Idou a Stanislavem Vaňkovými o domácích seminářích prof.
Matouška a o Vesmíru**

Když jsem zkontaktovala redakci časopisu *Vesmír*, zda by mi neposkytli nějaký materiál o práci Otakara Matouška v tomto odborném periodiku, seznámil mě zdejší zástupce šéfredaktora Mgr. Ivan Boháček s jedním z redaktorů, se Stanislavem Vaňkem. On a jeho žena patřili v době svých studií na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze k okruhu vysokoškoláků, kteří se účastnili domácích seminářů u prof. Otakara Matouška v jeho panelákovém bytě. Hned v úvodu mi Ida Vaňková ukázala některé ze snímků, které v těchto dobách pořídila

Ida Vaňková: Já jsem občas fotila. Mám fotky například s profesorem Vondrákem, to byl psycholog – psychiatr. Potom tady třeba s Karlem Högerem.

Tušíte, jak vůbec takový nápad vznikl – pořádat setkání se studenty i mimo fakultu?

Ida Vaňková: Pan profesor měl vždycky takovej pocit, že musí mladý lidi seznamovat s významnými lidmi, aby mezi nimi navazoval takový vzájemný kontakt. Měl spoustu známých, takže se vždycky s někým domluvil a uspořádal takový večer. Bydlel v takovym malym panelákovym bytě. I když to bylo takový nahuštěný, tak dvacet lidí se tam vždycky vešlo, což byl v té době třeba jeden ročník. Na koho měl kontakty, tak toho nám tam pozval. Bývalo to tak okolo dvou hodin. Říkalo se tomu taky večery u samovaru.

O tom už jsem nějaké zmínky také našla...

(Ida Vaňková ukazuje další fotografie.) Tady mám ještě jeho pani a takovej jsme tam měli samovar.

V době, kdy ještě přednášel na univerzitě, doma tedy souběžně pořádal takovéhle semináře?

Ida Vaňková: Ano. Mně v té době přišel úplně neskutečný, až takový renesanční člověk. Já jsem k němu na semináře chodila v 73. roce. Tyhle přednášky byly zajímavý, ale spíš tady ukazoval pohledy z takové jiné strany.

Takže to, co by na univerzitě v rámci výuky neprošlo?

Ida Vaňková: Spíš to nebylo zvykem. Taková sice věda, ale podáváná z lidského hlediska.

Neexistovala tedy žádná vnitřní souvislost, lépe řečeno návaznost na témata přednášek na fakultě?

Ida Vaňková: Tihle hosté nebyli ani tak moc přednášející, spíš lidi z kulturního života, nebo osobnosti, u kterých měl pocit, že by bylo dobré je pro nás pozvat.

Vzpomenete si na nějakého konkrétního hosta?

Ida Vaňková: Měli jsme večer s Milošem Kopeckým. Když přišel, tak povídal, jakože to nemohl udělat – nepřijít tady k panu profesorovi Matouškovi, ale asi byl zrovna ve svém zdravotně obtížném stavu, takže říkal: „Prosím Vás, já jsem si tady připravil nějakou řeč, ale vůbec se mě na nic neptejte, já jsem na tom špatně zdravotně. Jindy bych všecko odřekl, ale tohle jsem odříct nemohl.“

Kdo tato setkání navštěvoval jako posluchač? Výhradně Matouškovi studenti?

Ida Vaňková: Většinou jenom studenti. Já myslím, že my jsme mohli být v té době tak druhý, třetí ročník. Vždycky, když měl tu přednášku, tak těch třicet lidí si pozval – z nich tam tak těch dvacet dorazilo.

Stanislav Vaněk: Já jsem byl na několika jeho přednáškách – těch bytových seminářích, ale to si ani po pravdě nepamatuji, kdo tam byl. V té době, když probíhaly přednášky, tak studenti seděli jak zařezaný a jen poslouchali, ale tam on chtěl, aby se povídalo.

Ida Vaňková: Vždycky se pár lidí zapojilo a diskutovalo se.

Stanislav Vaněk: Na to jsme nebyli zvyklí, byli jsme zvyklí přijít, zapsat si a pak odvykládat, ale diskutovat s někým, to bylo úplně z jiného světa.

Jak na vás osobně profesor Matoušek působil?

Ida Vaňková: Byl takovej živej stařík. Všechno dělal se zájmem. Bylo vidět, že o ty mladé lidi stojí, že je mu mezi nima dobře a je ochotnej pro ně udělat spoustu věcí naprosto nezištně. Skoro bych až řekla, že jsme to nedokázali dost zužitkovat. Jak byl člověk zvyklej sedět a zapisovat si, co kdo říkal, tak tohle byly takový šance, který se pak už dál nerozvíjely.

Vzpomínal on sám někdy ve vyprávění na válku, na to, co dříve dělal?

Ida Vaňková: To spíš, když byl u nich ve Vesmíru.

Stanislav Vaněk: Ve Vesmíru ani ne. To on spíš tak jako kriticky nahlížel, jak to vypadá, ale jinak jsme s ním moc v kontaktu nebyli.

(Stanislav Vaněk mi ukazuje několik vlastnoručně zhotovených fotografií z roku 1990, kdy Otakar Matoušek už v pokročilém věku 91 let navštívil redakci Vesmíru.)

Stanislav Vaněk: Přál si dožít 101 let, protože pak by mohl říct, že žil ve třech stoletích, ale to se mu bohužel nepovedlo.

Byl v téhle době ještě nějak činný ve Vesmíru?

Stanislav Vaněk: To už dávno ne, on skončil tím, jak mu to sebrali. Pak ho nějak razantně odstavili. Po pravdě ani nevím, co pak dělal. Kromě toho úvazku z milosti na fakultě. To, co psal ještě tehdy do Vesmíru, jste asi viděla. On tam o sobě ale moc nikdy nepsal. Takový vlastně jediný kontakt s Vesmírem měl, když psal tu jeho historii.

Myslíte ten článek Sto let Vesmíru?

Stanislav Vaněk: To on se probral archivama a prošel veškeré ty policejní záznamy. On potom žil ve Švédsku a mě docela i mrzelo, že jsme s ním moc v kontaktu nebyli.

Vesmír jsme vlastně převzali, když od něj dala ruce pryč Akademie.

Měl při své návštěvě v roce 1990 třeba nějaké výhrady k tomu, jak ten časopis vypadá oproti tomu, jak by si to představoval on?

Stanislav Vaněk: On už měl v téhle době problémy se čtením, to vidíte, jak se kouká z blízka, takže si myslím, že už to sledoval jen tak trošku. Navíc to bylo v době, kdy měl časopis tu samou tvář, jako měl v těch X letech. Spíš byl asi rád, že to běží dál. Ještě si vzpomínám, že s tou svou paní – ona umřela dřív než on – chtěli založit Les českých vědců. Ještě teď měl představu, že by se to dalo zrealizovat. Pořád se k tomu vracel.